

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIIONI PAGULASTE ÜLEMVOLINIKU AMET

PAGULASSEISUNDI TUVASTAMISE MENETLUS JA KRITERIUMID

1951.aasta pagulasseisundi konventsiooni ja
1967.aasta pagulasseisundi protokolli järgi koostatud käsiraamat

Tallinn 2007

Käsiraamatu parandatud väljaanne avaldati MINAS-2 projekti raames, mida koordineerib Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) Tallinna esindus, ning kaasrahastab Euroopa Liit Euroopa Pagulasfondi kaudu, Eesti Vabariigi Siseministeerium, Sotsiaalministeerium, Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Piirivalveamet, ÜRO pagulaste ülemvoliniku amet (UNHCR) ja Briti Saatkond Tallinnas.

SISEMINISTEERIUM
Estonian Ministry of the Interior

Koostaja: ÜRO pagulaste ülemvoliniku amet (UNHCR)

Tõlge (1996): Eesti Inimõiguste Institutsioon

Parandatud väljaanne (2007): MINAS-2 projekt, Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (IOM)

Teostus: Printwerk OÜ

© ÜRO pagulaste ülemvoliniku amet (UNHCR), 2007

SISUKORD

EESSÕNA	5
SISSEJUHATUS - Pagulast määratlevad rahvusvahelised õigusaktid	6
A. Varasemad õigusaktid (1921-1946)	6
B. 1951. a. pagulasseisundi konventsioon	6
C. Pagulasseisundi protokoll	7
D. 1951. a. konventsiooni ja 1967. a. protokoll põhisätted	7
E. Ülemkomissari Ameti põhikiri	8
F. Piirkondlikud õigusaktid	9
G. Varjupaik ja pagulaste kohtlemine	10
ESIMENE OSA – Pagulasseisundi tuvastamise kriteeriumid	11
ÜLDPÕHIMÕTTED	11
INKLUSIOONISÄTTED	11
A. Määratlus	11
1. Statuudipagulane	11
2. Üldmääratlus 1951.a. konventsioonis	12
B. Väljendite tõlgendamine	12
1. Enne 1. jaanuari 1951 toimunud sündmused	12
2. Põhjendatud tagakiusukartus	13
3. Rassi, usu või rahvuse või ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse pärast	19
4. Viibib väljaspool kodumaad	23
5. Ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset	24
6. Või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma varasemat asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda	25
7. Kahe- või enamkordne kodakondsus	26
8. Geograafiline ulatus	27
TSESSATSIOONISÄTTED	28
A. Üldkäsitlus	28
B. Väljendite tõlgendamine	29
1. Kodumaa kaitse vabatahtlik taasvastuvõtmine	29
2. Kodakondsuse vabatahtlik taasomandamine	31
3. Uue kodakondsuse ja kaitse saamine	31

4. Vabatahtlik naasmine riiki, kus on kardetud tagakiusu	32
5. Kodanikud, kelle pagulaseks saamise põhjused on lakanud olemast	33
6. Kodakondsusetud, kelle pagulaseks saamise põhjused on lakanud olemast	33
EKSKLUSIOONISÄTTED	35
A. Üldkäsitlus	35
B. Väljendite tõlgendamine	35
1. Isikud, kes juba on saanud ÜRO-lt kaitset või abi	35
2. Isik, keda ei peeta rahvusvahelist kaitset vajavaks	36
3. Isik, keda ei peeta rahvusvahelise kaitse vääriliseks	36
ERIJUHTUMID	41
A. Sõjapagulased	41
B. Väejuuksikud ja sõjaväeteenistusest kõrvalehoidjad	41
C. Isikud, kes on kasutanud jõudu või pannud toime vägivalletegusid	43
PEREKONNA ÜHTEKUULUMISE PÕHIMÕTE	45
TEINE OSA - Pagulasseisundi tuvastamise menetlus	47
A. Üldkäsitlus	47
B. Asjaolude selgitamine	48
1. Põhimõtted ja meetodid	48
2. Kahtluse lahendamine	50
3. Kokkuvõte	50
C. Asjaolude selgitamise erisusi	51
1. Vaimuhairetega isikud	51
2. Saatjata laps	52
LÕPPSÕNA	53
LISA 1 Väljavõte ÜRO täievoliliste esindajate konverentsi lõppaktist.	54
LISA 2 Pagulasseisundi konventsioon.	55
LISA 3 31. jaanuari 1967. a. pagulasseisundi protokoll	72
LISA 4 Osalisriikide nimekiri	76
LISA 5 Väljavõte rahvusvahelise sõjatribunali hartast	79
LISA 6 1951. a. konventsiooni artikli 1 jaotise F punktiga a seotud rahvusvahelised õigusaktid	80

EESSÕNA

Rahvusvahelist kaitset pagulastele pakuvad riigid ja ÜRO pagulaste ülemvolinik, samuti reguleeritakse seda õigusaktidega. Ülemaailmselt tähtsaim neist on ÜRO 1951. aasta pagulasseisundi konventsioon ja 1967. aasta pagulasseisundi protokoll. Nimeetatud õigusaktid sisaldavad üldtunnustatud *pagulase* määratluse ning nendega on kehtestatud pagulaste kohtlemise miinimumnõuded. Käsiraamatu uuesti avaldamise ajaks on konventsiooni ja/või protokolliga ühinenud 147 riiki.

Konventsiooniga on üksikasjalikult reguleeritud pagulasseisund ning on loodud ühisalus pagulasena kaitstavate isikute ja isikrühmade kohtlemiseks. Pagulasseisundi tuvastab 1951.a. konventsioonile ja 1967.a. protokollile tuginedes osalisriik, mille territooriumil pagulane enda pagulaseks tunnistamist taotledes viibib.

Nii konventsioonis kui ka protokollis on ette nähtud osalisriigi ja ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (edaspidi , *United Nations High Commissioner for Refugees*, lüh. *UNHCR* – Toimetaja) koostöö, mis avardeb osalisriikide võimalusi tuvastada pagulasseisundit oma riigis selleks kehtestatud korda järgides.

Ülemvoliniku täitevkomitee soovitas oma 28. istungil UNHCR-I kaaluda võimalust avaldada juhendina valitsustele “Pagulasseisundi tuvastamise menetlus ja kriteeriumid”. Arvestades pagulasprobleemidega tegelevate ametnike, teadlaste ja juristide suurenenud nõudmist käsiraamatu järele, on alates 1979.aastast käsiraamatut välja antud korrapäraselt. Käesolev väljaanne sisaldab ajakohast teavet rahvusvaheliste pagulaskaitse dokumentide kohta.

Selgitused pagulasseisundi määratlemiseks tuginevad teadmistele, mida UNHCR on kogunud üle kolmekümne aasta, samuti riikide pagulasseisundi tuvastamise praktikale. UNHCR ja osalisriikide asjaomaste ametiasutuste aramusvahetusele ning viimase kolmekümne aasta kestel ilmunud erialakirjandusele. Et käsiraamat on mõeldud tegevusjuhendiks, mitte aga pagulasõiguse uurimusena, on kirjandusviited jms välja jäetud.

Mis puutub pagulasseisundi tuvastamise menetlusse, siis on käsiraamatu koostajad juhindunud peamiselt täitevkomitee põhimõtetest. Kasutatud on ka teavet riikide praktika kohta.

Käsiraamat on juhend ametnikele, kelle ülesanne on tuvastada pagulasseisundit. Loodetavasti pakub ta huvi kõigile, kel on tegemist pagulasvaldkonnaga.

SISSEJUHATUS

Pagulast määratlevad rahvusvahelised õigusaktid

A. Varasemad õigusaktid (1921-1946)

1. Kahekümnenenda sajandi alguses hakkas pagulasprobleemile tähelepanu pöörama ning pagulaste kaitsmise ja abistamise eest inimlikkuse ajel vastutust võtma rahvusvaheline üldsus.
2. Rahvasteliit kujundas pagulaste rahvusvahelise kohtlemise põhimõtted, mille järgi sõlmiti mitu rahvusvahelist lepingut. Need õigusaktid on nimetatud 1951. a. pagulasseisundi konventsiooni artikli 1 jaotise A lõikes 1 (vt p 32).
3. Nimetatud dokumentides on pagulased määratletud kategooriate kaupa päritoluriigi ja selle territooriumi järgi, kust nad on lahkunud, samuti nende senise kodumaa diplomaatilise kaitse puudumise järgi. Kategooriate kaupa määratlemise korral oli mõistet pagulane lihtne tõlgendada ja selgitada.
4. Kuigi võib arvata, et vaid vähesed varasemate dokumentide pagulasmääratlusele vastavad isikud hakkavad taotlema pagulasseisundi vormistamist, võib selliseid juhtumeid ette tulla. Neid on käsitletud II peatüki jaotises A. Isikuid, kes vastavad enne 1951.a. vastuvõetud rahvusvaheliste õigusaktide määratlusele on tavaks nimetada *statuudipagulasteks*.

B. 1951. a. pagulasseisundi konventsioon

5. Üsna pea pärast Teist maailmasõda selgus, et pagulasprobleem on jäänud lahendamata ja seepärast tunti vajadust uue pagulasseisundit määratleva rahvusvahelise õigusakti järele. Pagulasseisundi erijuhtumite kohta sõlmitud ad hoc-lepete asemele oli vaja dokumenti, milles olnuks pagulase üldmääratlus. Pagulasseisundi konventsioon võeti vastu 28. juulil 1951.a. ÜRO täievoliliste esindajate konverentsil ja see jõustus 21. aprillil 1954.a. Edaspidi on seda nimetatud 1951.a. konventsiooniks (konventsiooni tekst on lisas 2).

C. Pagulasseisundi protokoll

6. 1951. a. konventsioonis esitatud üldmääratluse järgi on pagulane isik, kes *enne 1. jaanuari 1951.a. toimunud sündmuste tagajärjel ning põhjendatud tagakiusukartuses viibib väljaspool kodumaad.*

7. 1951.aasta ajapiirang tuleneb konventsiooni vastuvõtu aegsest valitsuste soovist piiritleda oma kohustused ning käsitleda vaid neid põgenemisjuhtumeid, mis olid selleks ajaks juba aset leidnud või mis võisid juba asetleidnud sündmustest tuleneda hiljem.¹

8. Aja möödudes tulid ette uued põgenemissituatsioonid ja üha enam ilmnes vajadus teha 1951.a. konventsioonis muudatusi, kohaldamaks selle sätteid uutele pagulastele. Tulemusena valmis pagulasseisundi protokoll. Pärast läbivaatamist ÜRO Peaassamblees avati protokoll ühinemiseks 31. jaanuaril 1967.a. ja see jõustus 4. oktoobril 1967.a.

9. 1967.a. protokolliga ühinedes võtavad riigid endale kohustuse kohaldada 1951.a. konventsioonis määratletud pagulastele selle konventsiooni olulisi sätteid, kuid ilma 1951.a. ajapiiranguta. Kuigi sel moel konventsiooniga seotud, on protokoll iseseisev dokument, millega on lubatud ühineda ka konventsioonis mitteosalevatel riikidel.

10. Järgmistes punktides on 1967.a. pagulasseisundi protokoll nimetatud 1967.a. protokolliks (protokoll tekst on lisa 3).

11. Käsiraamatu väljaandmise ajal osales 1951.a. konventsioonis või 1967.a. protokollis või mõlemas ühtekokku 110 riiki. Kordustrukki ajaks on see arv 147 (vt Lisa IV).

D. 1951. a. konventsiooni ja 1967. a. protokoll põhised

12. 1951. a. konventsioon ja 1967. a. protokoll sisaldavad kolme liiki sätteid:

1. sätteid, milles on **põhimääratlus** selle kohta, kes on (ja kes ei ole) pagulane ja kes on lakanud pagulane olemast. Nende sätete tõlgendamine moodustab põhiosa käsiraamatust, mis on mõeldud juhendiks pagulasseisundit tuvastavatele ametnikele;

¹ Konventsioon näeb ette ka võimaluse rakendada geograafilist piirangut (vt p-d 108 ja 110).

2. sätted, milles on määratletud pagulase **õiguslik seisund ning** tema õigused ja kohustused varjupaigamaal. Kuigi need sätted ei mõjuta pagulasseisundi tuvastamist, peab sellega tegelev ametnik olema neist teadlik, sest tema otsus võib oluliselt mõjutada asjaomase isiku või tema perekonna käekäiku;

3.sätted konventsiooni ja protokolliga ettenähtu elluviimiseks halduses ja diplomaatias. 1951.a. konventsiooni artikkel 35 ja 1967.a. protokoll artikkel 11 sisaldavad osalisriikide kohustust teha Ülemkomissari Ametiga koostööd, esmajoones hõlbustamaks järelevalvet nimetatud õigusaktide sätestatu täitmise üle.

E. Ülemkomissari Ameti põhikiri

13. Jaotises A – C käsitletud õigusaktides on määratletud isikud, keda tuleb pidada pagulasteks, ja tehtud osalisriikidele kohustuseks anda pagulasele nende territooriumil teatav õiguslik seisund.

14. Vastavalt Peaassamblee otsusele loodi 1. jaanuaril 1951. aastal ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet. Ameti põhikiri on lisatud Peaassamblee 14. detsembri 1950.a. resolutsioonile 428 (V). Muuhulgas kohustub põhikiri ülemvolinikku osutama ÜRO egiidi all rahvusvahelist kaitset neile pagulastele, kelle probleemide käsitlemine on Ülemvoliniku Ameti pädevuses.

15. Põhikirjas on määratletud isikud, kellega on pädev tegelema ülemvolinik. Määratlused on lähedased 1951. a. konventsiooni definitsioonidele, kuid mitte sellega identsed. Määratluste kohaselt on erivoliniku pädevuses kaitsta pagulasi ajalisi-² ja geograafilisi piiranguid ³ arvestamata.

16. Seega on UNHCR-i põhikirja kriteeriumidele vastaval isikul õigus saada ÜRO-lt kaitset, mis kuulub erivoliniku pädevusse sellest olenemata, kas isik viibib 1951.a. konventsiooni või 1967.a. protokollis osalisriigis või kas tema asukohamaa on ta nimetatud dokumentide alusel pagulaseks tunnistanud. Niisuguste pagulaste suhtes kehtib erivoliniku mandaat ja neid nimetatakse *mandaadipagulaseks*.

17. Eeltoodust nähtub, et isik võib olla ühтеаegu nii mandaadipagulane kui ka pagulane 1951.a. konventsiooni või 1967.a. protokollis järgi. Ometi võib ta viibida maal, mis ei ole seotud kummagi dokumendiga, või olla jäetud *konventsioonipagulaseks*

2 Vt. p-d 35 ja 36.

3 Vt. p-d 108-110.

tunnistamata ajalise- või geograafilise piirangu tõttu. Sellele vaatamata on tal õigus saada erivolinikult kaitset UNHCR-i põhikirja järgi.

18. Resolutsioon 428 (V) ja Ülemvoliniku Ameti põhikiri kutsuvad valitsusi ja Ülemvoliniku Ametit koostööle pagulasprobleemide lahendamiseks. Ülemvolinik on määranud pagulasi rahvusvaheliselt kaitsvaks ametnikuks, kelle ülesanne on muu hulgas edendada pagulaste kaitseks rahvusvaheliste konventsioonide sõlmimist ja ratifitseerimist ning valvata nende täitmise järele.

19. Ülemvoliniku põhiülesanne on koostöö valitsustega valvata 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokollil alusel pagulasseisundi tuvastamise järele. Tema osa valitsuste kehtestatud pagulasseisundi tuvastamise menetluses on riigiti erisugune.

F . Piirkondlikud õigusaktid

20. Lisaks 1951.a. konventsioonile ja 1967.a. protokollile ning Ülemkomissari Ameti põhikirjale on sõlmitud piirkondlikke kokkuleppeid ja koostatud pagulasprobleemide lahendamiseks muid akte, eriti Aafrikas, Põhja- ja Lõuna-Ameerika ning Euroopas. Neis on käsitletud varjupaiga andmist, reisidokumente ja –soodustusi jms. Mõnes on määratletud ka *pagulase* või *varjupaigaõigusega isiku* mõiste.

21. Ladina-Ameerikas on diplomaatilise ja territoriaalse varjupaiga andmine sätestatud mitmes piirkondlikus õigusaktid, nagu rahvusvaheline kriminaalõigusleping (Montevideo, 1889), väljaandmisleping (Caracas, 1911), varjupaigakonventsioon (La Habana, 1928), poliitilise varjupaiga konventsioon (Montevideo, 1933), diplomaatilise varjupaiga konventsioon (Caracas, 1954) ja territoriaalse varjupaiga konventsioon (Caracas, 1954).

22. Uuem piirkondlik õigusakt on Aafrika pagulasprobleemi erisuste reguleerimise konventsioon, mille võttis vastu Aafrika Ühtsuse Organisatsiooni (Organization of African Unity – OAU) riigipeade ja valitsusjuhtide täiskogu 10. septembril 1969. Selles on *pagulase*-mõiste kaheosaline määratlus, mille esimene osa on samane 1967.a. protokollil omaga (s.o. 1951.a. konventsiooni määratlus aja- või geograafilise piiranguta). Teise osa järgi on pagulane *isik, kes välisagressiooni, okupatsiooni, võõrvõimu või avaliku korra olulist rikkumist põhjustavate sündmuste tõttu tema kodumaal või mõnes selle osas on sunnitud oma alalisest asukohast lahkuma, et otsida varjupaika väljaspool oma päritoluriiki*.

23. Käsiraamatus on pagulasseisundi tuvastamist vaadeldud ainult kahe ülemaailmse õigusakti - 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokoll - põhjal.

G. Varjupaik ja pagulaste kohtlemine

24. Käsiraamatus ei vaadelda pagulasseisundi tuvastamisega lähedalt seotud küsimusi, nagu pagulastele varjupaiga andmine ja nende õiguslik kohtlemine pärast pagulaseks tunnistamist.

25. Ehkki täievoliliste esindajate konverentsi lõppaktis ja 1951.a. konventsiooni preambulas on viidatud ka varjupaigale, ei ole 1951.a. konventsioonis ega 1967.a. protokollis varjupaiga andmist käsitletud. Ülemvolinik on alati pooldanud sallivust varjupaigapoliitikas ÜRO Peaassambleel vastuvõetud inimõiguste ülddeklaratsioonis (10. detsembril 1948) ja territoriaalvarjupaiga deklaratsiooni (14. detsembril 1967) vaimus.

26. Pagulaste kohtlemine riigi territooriumil on reguleeritud 1951. a. konventsiooni ja 1967.a. protokoll -i põhisätetega (vt p.12 a.p. 2). Arvestada tuleb ka 1951.a. konventsiooni vastu võtnud täievoliliste esindajate konverentsi lõppakti soovitus: Konverents avaldab lootust, et pagulasseisundi konventsioon on väärtuslik oma kehtivuspiire ületava lepingu näidisena ning et võimaluse korral kohaldavad riigid selle sätteid oma territooriumil pagulasena viibivatele, konventsioonis käsitlemata jäänud isikutele.

27. Soovitus võimaldab riikidel lahendada nende isikutega tekkida võivaid probleeme, kes ei vasta täielikult pagulase määratluse nõuetele.

ESIMENE OSA

Pagulasseisundi tuvastamise kriteeriumid

I PEATÜKK - ÜLDPÕHIMÕTTED

28. Isik on 1951. a. konventsiooni järgi pagulane niipea, kui tema seisund hakkab vastama määratluse tunnustele. See peab olema toimunud enne pagulasseisundi ametlikku tuvastamist. Järelikult ei tee pagulaseks tunnistamine isikut pagulaseks, vaid tunnistab, et ta juba on pagulane. Isik ei saa pagulaseks mitte seepärast, et ta selleks on tunnistatud, vaid teda tunnistatakse kui pagulast põhjusel, et ta see juba on.

29. Pagulasseisund tuvastatakse kahes astmes. Esmalt selgitatakse juhtumi asjaolud. Teiseks tuleb nende asjaolude suhtes kohaldada 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokollisätteid.

30. 1951. a. konventsiooni pagulast määratlevad sätted moodustavad kolm osa, mida nimetatakse *inklusiooni-, tsessatsiooni- ja eksklusioonisäteteks*.

31. Inklusioonisätted sisaldavad tunnuseid, millele isik peab vastama, et olla pagulane. Need loovad pagulasseisundi tuvastamise aluse. Tsessatsiooni- ja eksklusioonisätetel on vastupidine tähendus: esimestes on tingimused, mil pagulane lakkab olemast pagulane, ja teistes asjaolud, mille korral ei kohaldata isikule 1951. a. konventsiooni, kuigi ta vastab inklusioonisätete põhimõtetele.

II PEATÜKK - INKLUSIOONISÄTTED

A. Määratlus

1. Statuudipagulane

32. 1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise A lõikes 1 käsitletakse statuudipagulasi, s.o. isikuid, kes arvatakse pagulaseks konventsioonile eelnenud rahvusvaheliste õigusaktide järgi. Artiklis on öeldud:

konventsioonis käsitletakse pagulasena isikut, kes :

(1) on arvatud pagulaseks vastavalt 12. mai 1926. a. või 30. juuni 1928. a. kokkuleppele, 28. oktoobri 1933. a. või 10. veebruari 1938. a. konventsioonile või 14. septembri 1939. a. protokollile või Rahvusvahelise Pagulasorganisatsiooni põhikirjale; Rahvusvahelise Pagulasorganisatsiooni otsus pagulaseks tunnistamata jätmise kohta ei keela pagulasseisundit anda isikule, kes vastab A jaotise lõike 2 nõuetele.

33. Loetelu on esitatud selleks, et luua side minevikuga ja tagada varasematel aegadel rahvusvahelise üldsuse hoolde jäänud pagulaste rahvusvahelise kaitse järjepidevus. Nagu juba öeldud (p 4), on nimetatud õigusaktid nüüdseks paljugi oma tähtsust mīnetanud ja neid siin käsitleda ei ole enam mõtet. Sellegipoolest on mõne sellise akti järgi pagulasena käsitatav isik automaatselt põgenik ka 1951. a. konventsiooni järgi. Seega peab nn. Nanseni passi⁴ või Rahvusvahelise Pagulasorganisatsiooni väljaantud pagulase tõendi (*Certificate of Eligibility*) omaniku arvama pagulaseks 1951.a. konventsiooni järgi, välja arvatud, kui tema juhtumi puhul on kohaldatud tressatsiooni või jätud konventsioon rakendamata mõne eksklusiooni sätte alusel. Sama kehtib ka statuudipagulase lapse kohta.

2. Üldmääratlus 1951.a. konventsioonis

34. Vastavalt 1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise A lõikele 2 käsitatakse pagulasena isikut:

kes enne 1. jaanuari 1951 toimunud sündmuste tagajärjel ning põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast viibib väljaspool kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma endist asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda.

Seda üldmääratlust käsitletakse edaspidi lähemalt.

B. Väljendite tõlgendamine

1. Enne 1. jaanuari 1951 toimunud sündmused

35. Ajapiirangu päritolu on selgitatud sissejuhatuse punktis 7. 1967.a. protokolliga on piirangu tegelikku tähtsust palju vähendatud. Seepärast pakub sõna „sündmus“ tõlgendamine huvi üksnes neile vähestele 1951. a. konventsiooni osalisriikidele, kes ei ühinenud 1967.a. protokolliga.⁵

4 Nanseni pass – isikutunnistus kasutamiseks reisidokumendina, välja antud pagulastele sõjaeelsete õigusaktide alusel.

5 Vt. Lisa IV.

36. Sõna „sündmused“ ei ole 1951.a. konventsioonis määratletud, kuid selle all on mõeldud suure tähtsusega territoriaalseid ning süvapoliitilisi muudatusi kaasa toonud juhtumusi, samuti järjekindlaid tagakiusuprogramme varasemate muudatuste järelmõjuna.⁶ Ajapiirang käib „sündmuste“ kohta, mille tagajärjel – mitte nende ajal – saab isikust pagulane. See ei kehti kodumaalt lahkumise aja kohta. Pagulane võib olla oma riigist lahkunud enne või pärast piiraega, tagakiusukartus peab tulenema enne piiraega aset leidnud sündmustest või nende järelmõjust.⁷

2. Põhjendatud tagakiusukartus

a) Üldanalüüs

37. Väljend „põhjendatud tagakiusukartus“ on määratluse võti. See näitab, mida õigusakti looja on pidanud pagulase peamiseks tunnuseks. Samuti asendab väljend varasema, pagulaste kategooriate järgi määratlemise (s.o. teatavat päritolu isikute-na, kel puudub oma riigi kaitse) üldise „kartuse“ kui olulise põhjuse järgi määratlemisega. Et kartus on subjektiivne, väljendub määratluseski pagulaseks tunnistamist taotleva isiku kartus kui subjektiivne tegur. Järelikult on pagulasseisundi tuvastamiseks vaja eelkõige hinnata taotleja väiteid, mitte niivõrd otsustada tema päritoluriigis valitseva olukorra üle.

38. Kartusele kui vaimsele seisundile ja subjektiivsele tegurile on lisatud põhjendatusnõue. See tähendab, et mitte üksnes asjaomase isiku vaimne seisund ei ole pagulasseisundi tuvastamise alus, vaid seisund peab olema põhjendatud objektiivse olukorraga. Seega sisalduvad terminis „põhjendatud tagakiusukartus“ subjektiivne ja objektiivne tegur ning põhjendatud kartuse kindlakstegemisel tuleb arvestada mõlemat.

39. Võib oletada, et inimene tavaliselt, ilma tungiva põhjuseta ei jäta maha oma kodu ega maad, kui ta just seiklusi ei otsi või lihtsalt maailma vaadata ei taha. Võib olla palju olulisi ja arusaadavaid põhjusi, kuid ainult üks motiiv on pagulase määratlemiseks välja valitud. Väljend „põhjendatud tagakiusukartus“ osutabki sellele motiivile ja muudab kõik muud põgenemise põhjused pagulasseisundi määratlemise ebaoluliseks. See välistab näljahädade ja loodusõnnetuste ohvrid, kui nimetatud põhjustel ei ole neil ühteaegu põhjendatud tagakiusukartust. Siiski ei tarvitse muud motiivid olla pagulasseisundi tuvastamiseks täiesti tühised, sest taotleja juhtumi täielikuks mõistmiseks tuleb arvestada kõiki asjaolusid.

6 UN Document E/1618, lk. 39.

7 ibid

40. Subjektiivse teguri hindamine on lahutamatult seotud hinnanguga taotleja isiksusele, sest inimeste psüühilised reaktsioonid ei tarvitse olla sarnastes oludes ühesugused. Ühel võivad olla ranged poliitilised või usulised veendumused, mille eiramine võib teha elu talumatuks, teisel ei pruugi neid olla. Mõni teeb otsuse põgeneda impulsivselt, teine võib oma lahkumist hoolikalt kavandada.

41. Et määratluses on peetud tähtsaks subjektiivset tegurit, siis ei saa mööda minna usutavuse hindamisest, kui juhtum ei ole olemasolevate andmete põhjal küllalt selge. Võib olla tarvis arvestada taotleja enese ja tema perekonna elukäiku, tema kuulumist ühte või teise rassi, usku või rahvusrühma või ühiskondlikku või poliitilisse rühmitusse, tema enda seletust oma seisundi kohta, tema elukogemust – teisisõnu kõike, mis võiks osutada kartusele kui taotluse peamisele motiivile. Kartus peab olema põhjendatud. Ka liialdatud kartus võib olla põhjendatud, kui kõiki juhtumi asjaolusid arvestades võib sellist psüühilist seisundit pidada õigustatuks.

42. Objektivist tegurit arvestada tähendab hinnata taotleja väiteid. Pagulasseisundit tuvastavatel ametnikel ei nõuta otsuse langetamist taotleja päritoluriigis valitseva olukorra kohta. Samas ei saa taotleja väiteid hinnata abstraktselt, sidumata neid üldise olukorraga. Tunda taotleja päritoluriigis valitsevaid olusid ei ole küll peamine, kuid siiski oluline tema usaldusväarsuse hindamisel. Üldjuhul tuleb taotleja kartusi pidada põhjendatuks, kui ta suudab vajalikul määral tõendada, et viibimine oma päritoluriigis on muutunud talle talumatuks määratluses nimetatud põhjustel või oleks samadel põhjustel talumatu, kui ta sinna tagasi läheks.

43. Kaalutlused ei pea tuginema tingimata taotleja isiklikel kogemustel. Tema sõprade ja sugulaste ning rassi- või ühiskondliku rühmituse kaaslaste käekäik võib veenda, et tema kartus langeda varem või hiljem tagakiusuohvriks on põhjendatud. Oluline võib olla ka taotleja päritoluriigi seadustes sätestatu ja eriti selle kohaldamise viis. Ometi tuleb iga isiku olukorda hinnata eraldi. Tuntud isiku puhul on tagakiusamise tõenäosus suurem kui tundmatu puhul. Kõik nimetatud asjaolud, samuti taotleja iseloom, minevik, tervis ja sõnajulgus võivad viia järeldusele, et tema tagakiusukartus on põhjendatud.

44. Kuigi tavaliselt tuvastatakse pagulasseisund isikute kaupa individuaalselt, on ette tulnud juhtumeid, kus inimesi on rühmakaupa ümberasustatud oludes, millest tulevalt võib rühma liikmeid pidada pagulaseks isikute. Sellistes olukordades on abis-

tamisvajadus sageli edasilükkamatu ja rühma kõigi liikmete pagulasseisundi eraldi tuvastamine võib praktilistel põhjustel osutada võimatuks. Siis on kasutatud pagulasseisundi nn rühmatuvastamist, mil rühma iga liiget käsitatakse pagulasena *prima facie* (st. vastutõenduse puududes).

45. Muudel kui eelmises punktis kirjeldatud juhtudel peab pagulasseisundi taotleja üldjuhul esitama veenvad põhjused, miks ta tagakiusu kardab. Võib eeldada, et isikul on põhjendatud tagakiusukartus, kui ta on juba langenud tagakiusuohvriks mõnel 1951. a. konventsioonis loetletud põhjustel. Siiski ei käi sõna "kartus" üksnes tegelikult tagakiusutute, vaid ka tagakiusuriski vältida soovijate kohta.

46. Tavaliselt on väljend "tagakiusukartus" või isegi "tagakius" pagulase tavaõnavaaras võõras. Võrdlemisi harva osutab pagulane tagakiusukartusele selliste sõnadega, kuid sageli sisaldub see mõte tema jutustuses. Samuti võivad pagulasel olla väga selged seisukohad, mille pärast ta on pidanud kannatama, kuid psüühilistel põhjustel ei ole ta suuteline kogetud ega oma olukorda kirjeldama poliitikatermineid kasutades.

47. Vajadus kontrollida kartuse põhjendatust tuleb päevakorrale siis, kui taotlejal on oma riigi pass. Mõne arvates näitab passi saamine, et selle andnud ametiasutus ei kavatse passiomanikku taga kiusata – muidu ei oleks talle passi antud. Mõnel juhul võib see paika pidada. Ent paljud on kasutanud kodumaalt legaalselt lahkumist kui ainsat tagakiusust pääsemise viisi, kuigi nad ei ole kunagi avaldanud oma poliitilist meelsust. Selle avalikuks tulek võinuks nad vastasseisus võimuga asetada ohtlikku olukorda.

48. Seepärast ei saa passi olemasolu alati käsitada tõendina, et passiomanik on lojalne või et tal ei ole tagakiusukartust. Pass võidakse päritoluriigis ebasoovitavale isikule kätte just selleks, et ta lahkuks, ja võib ette tulla ka passi ebaseaduslikku hankimist. Niisiis ei ole pagulasseisundi tuvastamine takistus ainuüksi oma riigi passi olemasolu.

49. Ent kui taotleja veenva põhjuseta ei taha käest ära anda selle riigi passi, kelle kaitset ta oma sõnul ei usalda, võib tekkida kahtlus, kas tema väidetav põhjendatud kartus on õigustatud. Kui keegi on juba kord pagulaseks tunnistatud, siis üldjuhul talle oma riigi passi kätte ei jäeta.

50. Ometi on ette tulnud erandolukordi, mil pagulasseisundi nõuetele vastav isik võib oma riigi passi kätte jätta või mil tema päritoluriigi ametiisikud annavad talle erikokkuleppe alusel uue passi. Kui lepe ei näe ette, et passiomanik võib ilma loata vabalt oma riiki tagasi pöörduda, ei pruugi passi olemasolu takistada pagulasseisundi taotlemist.

b) Tagakius

51. Tagakiusu üldtunnustatud määratlust ei ole, kuna selle sõnastamise katsed on senini olnud edutud. 1951. a. konventsiooni artikli 33 järgi käsitatakse tagakiusuna ohtu elule või vabadusele rassi, usu, rahvuse poliitilise meelsuse või ühiskondlikku rühmitusse kuulumise pärast. Muud olulised inimõiguste rikkumised samadel põhjustel oleksid samuti tagakius.

52. Muude kahjulike tegude või ähvarduste käsitamine tagakiusuna sõltub iga juhtumi asjaoludest, sh subjektiivsest tegurist, millele on osutatud eelmistes punktides. Tagakiusukartuse subjektiivsus nõuab isiku meelsuse ja tundmuste hindamist. Neid arvestades tuleb kaaluda ka tema suhtes juba võetavaid või kavatsetavaid meetmeid. Isikute vaimset seisundit ja iga juhtumi asjaolude erisusi arvestades tuleb ka tagakiusu mõista mitmeti.

53. Taotleja vastu võib olla võetud meetmeid, mis ei olegi tagakius (nt mitmesugustes vormides diskrimineerimine), kuid millega mõnikord kaasneb muid ebasoodsaid tegureid (nt üldine kaitsetus päritoluriigis). Sellistes olukordades võivad üksiknähtused üheskoos avaldada taotlejatele mõju, mis põhjendab tema tagakiusukartust asjaolude kuhjumise tõttu. Mõistagi ei ole võimalik määratlada, millised kuhjuvad põhjused võivad pagulasseisundi põhjendatust õigustada. Paratamatult sõltub see kõigist asjaoludest, kaasa arvatud geograafiline, ajalooline ja etniline tegur.

c) Diskrimineerimine

54. Inimrühmade erisugust kohtlemist tuleb vähemal või rohkemal määral ette paljudes ühiskondades. Vahetegemise tagajärjel ebasoodsasse seisundisse jäänud isikud ei ole tingimata tagakiusuohvrid. Diskrimineerimisest saab tagakius üksnes teatavatel asjaoludel. See juhtub siis, kui diskrimineerimisega kaasnevad inimesele ülikahjulikud tagajärjed, näiteks oluliselt piiratakse isiku õigust teenida elatist, täita usukombeid või omandada üldkättesaadavat haridust.

55. Kui diskrimineerimise meetmed ise ei olegi kuigi tõsised, võivad need siiski esile kutsuda hirmutunnet ja kindlusetust tuleviku ees ning seega põhjustada mõistetava tagakiusukartuse. Kas diskrimineerimismeetmeid endid käsitada tagakiusuna, tuleb otsustada kõiki asjaolusid arvestades. Isiku väide tagakiusukartuse kogemisest on tugevam, kui ta on juba langenud korduvalt erinevate diskrimineerimismeetmete ohvriks. Sellisel juhul on tegemist tegurite kumulatsiooniga.⁸

d) Karistus

56. Tagakiusu tuleb eristada karistusest nn tavalise õigusrikkumise eest. Isik, kes põgeneb kohtumenetluse või kohtuliku karistuse eest õigusrikkumise tõttu, ei ole tavaliselt pagulane. Arvestama peab, et pagulane on ebaõigluse ohver – või potentsiaalne ohver -, mitte aga jooksik õigusemõistmise eest.

57. Nimetatud erisus ei pruugi alati ilmned. Tavalises õigusrikkumises süüdi olev isik võib saada ülemäära karmi karistuse, mida võib määratluse põhjal käsitada tagakiusuna. Peale selle võib karistus olla mõnel määratluses nimetatud põhjusel juba iseenesest tagakius (näiteks karistamine lapsele ebaseadusliku usuõpetuse andmise eest).

58. Teiseks võib ette tulla juhtumeid, kus tavalise kuriteo eest kohtumenetlust või kohtulikku karistust kartval isikul on ka põhjendatud tagakiusukartus. Niisugustel juhtudel on isik pagulane. Siiski võib olla vaja arutada, kas konkreetse kuriteo raskus peaks taotleja suhtes kaasa tooma eksklusiooni kohaldamise.⁹

59. Kas käsitada kriminaalmenetlust tagakiusuna, tuleb otsustada ka riigi seaduste põhjal, sest mõnikord ei ole seadused tunnustatud inimõigustega kooskõlas. Sage-damini ei ole diskrimineeriv siiski seadus, vaid selle rakendamine. Näiteks võib kriminaalmenetlus avaliku korra rikkumise, kas või lendlehtede levitamise eest olla viis isiku tagakiusamiseks trükise poliitilise sisu tõttu.

60. Arvestades ilmseid raskusi teiste riikide seaduste hindamisel, peavad ametiisikud sageli langetama otsuseid oma riigi seadusi mõõdupuuks võttes. Peale selle võib ositada kasulikuks tugineda põhimõtetele. Mis on sätestatus erinevates rahvusvahelistes õigusaktides, eeskätt osalisriikide kohustusi sisaldavates rahvusvahelistes inimõiguste alastes lepingutes, millega on ühinenud paljud 1951.a. konventsiooni osalisriigid.

8 Vt. ka p.53.

9 Vt p-d 144-146.

e) Ebaseadusliku lahkumise või loata väljaspool päritoluriiki viibimise tagajärjed

61. Mõne riigi seadustes on sätestatud karm karistus kodanikule, kes lahkub riigist ebaseaduslikult või jääb loata välismaale. Kui on alust arvata, et isikut ähvardab karm karistus nimetatud põhjustel, ning kui on võimalik selgitada, et riigist lahkumise või sellest väljapoole jäämise motiivid ühtivad 1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise A lõikes 2 loetletud põhjustega (vt. p 66), on tema pagulaseks tunnistamine õigustatud.

f) Majandusmigrandi erinemine põgenikust

62. Migrant on isik, kes määratluses loetlemata põhjustel lahkub vabatahtlikult oma riigist, et asuda mujale. Teda võib ajendada vaheldusvajadus või seiklusiha, samuti perekondlik või muu isiklikku laadi asjaolu. Kui ajendiks on ainult majanduslikud kaalutlused, siis on isik majandusmigrant, mitte pagulane.

63. Mõnikord on raske eristada majandusmigranti pagulasest ning taotleja päritoluriigi majanduslikke meetmeid poliitilistest. Isiku elutaset mõjutavad majandusmeetmed võivad tuleneda rassilistest, poliitilistest või religioossetest põhjustest või konkreetse ühiskonna grupi vastu suunatud kavatsustest. Kui osa elanike majanduslik eksistents muutub majandusmeetmete tõttu võimatuks (näiteks etniliselt või usurühmalt äriõiguse äravõtmine või äritegevuse diskrimineeriv, ülemäärane maksustamine), siis võivad kannatanud riigist lahkuda ja saada pagulaseks.

64. Sama võib kehtida ka üldiste majandusmeetmete (kogu elanikkonna suhtes ilma diskrimineerimiseta kehtivad) tõttu kannatajate kohta, kuid üksnes iga juhtumi asjaolusid arvestades. Protest üldiste majandusmeetmete vastu ei ole küllaldane alus taotleda pagulasseisundit. Esmapilgul lahkumise peamiselt majandusliku motiivina näiv põhjus võib sisaldada ka poliitilist elementi ning nimesele võib tõsiseid tagajärgi põhjustada tema poliitiline meelsus, mitte aga vastuseis majandusmeetmete suhtes.

g) Tagakiusaja

65. Tavaliselt seostub tagakius riigi ametiasutuste tegevusega. See võib tuleneda ka neist rahvastikuosadest, kes ei austa riigi seadustega kehtestatud norme. Tüüpjuhtumina on tagakiusuks teisenev ususallematus muidu ilmalikul maal, kus aga suur osa

rahvast ei austa oma kaasmaalaste usku. Kui kohalik elanikkond saadab korda diskrimineerivaid või muid ahistavaid tegusid, siis võib seda pidada tagakiusuks, juhul kui ametivõimud neid teadlikult sallivad või kui nad keelduvad pakkumast või ei suuda pakkuda tulemuslikku kaitset.

3. “Rassi, usu või rahvuse või ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse pärast”

a) Üldkäsitlus

66. Pagulaseks pidamise alus on isiku põhjendatud tagakiusukartus ühel eelnimetatud põhjusel. Ei ole tähtis, kas tagakius tuleneb ühest või mitmest põhjusest. Sageli ei tea taotleja kardetava tagakiusu põhjusi isegi. Kuid tema ülesanne ei ole oma juhtumit sel määral analüüsida, et üksikasjalikud põhjused selguvad.

67. Juhtumi uurija ülesanne on faktidele tuginedes selgitada kardetud tagakiusu põhjus ja otsustada, kas see vastab 1951.a. konventsioonis määratletule. Selge on, et siin erinevate pealkirjade all nimetatud tagakiusu põhjused sageli kattuvad. Tavaliselt esineb ühe isiku puhul mitu komponenti korraga, näiteks ta on usurühma või usu- ja rahvusrühma kuuluv poliitiline vastane. Selliste põhjuste põimumine võib olla oluline kartuse põhjendatuse hindamisel.

b) Rass

68. Rassi tuleb siin mõista selle laiemas tähenduses, st rassina käsitatakse ka erinevaid etnilisi rühmi, mida kutsutakse tavakeeles “rassiks”. Sageli hõlmab määratlus ka liikmelisuse ühiskondlikud rühmitused, mis moodustab rahvstikuvähemise suurema elanikkonna hulgas. Diskrimineerimine rassi alusel on saanud ülemaailmse hukkamõistu osaliseks, kui üks silmatorkavamaid inimõiguse rikkumisi. Seepärast on rassiline diskrimineerimine tagakiusu oluline alus.

69. Sageli kujuneb rassiline diskrimineerimine 1951.a. konventsioonis käsitletud tagakiusuks. Nimelt siis, kui inimväärkust on tõsiselt riivatud, minnes vastuollu elementaarsete ja võõrandamatute inimõigustega või kui rassil põhinevate diskrimineerimisjuhtumite eiramine on viinud raskete tagajärgedeni.

70. Mõnda rassirühma kuulumine ei ole tavaliselt piisavaks asjaoluks pagulasseisundi taotlemiseks. Võib aga ette tulla olukordi, mil eriliste rassirühmaga seonduvate asjaolude tõttu on see iseenesest küllaldane alus karta tagakiusu.

c) Usk

71. Inimõiguste ülddeklaratsioon ja inimõiguste paktid kuulutavad mõtte-, südame- tunnistuse- ja usuvabadust kui inimõigust. Selle õiguse järgi on isikul vabadus oma usku vahetada, samuti vabadus seda kuulutada avalikult või eraviisil õpetades, praktiseerides, teenides ja järgides.

72. Tagakiusu usulistel põhjustel võib ilmnedä mitmel viisil, näiteks keelatakse kuuluda mingisse usuühendusse, eraviisil või avalikult usku praktiseerida või õpetada. Tagakiusu võib väljenduda ka tõsistes diskrimineerivates meetmetes usku praktiseerivate (teenivate) või mingisse konkreetseesse usuühendusse kuuluvate inimeste vastu.

73. Ainuüksi usuühendusse kuulumine ei ole üldjuhul piisav pagulasseisundi põhjendatuseks. Võib aga ette tulla asjaolusid, mille tõttu on ainuüksi kuulumine usuühendusse küllaldane alus.

d) Rahvus

74. Terminit "*rahvus*" ei käsitata siin kontekstis ainult kui "kodakondsust". See märgib ka kuulumist etnilisse või keelelisse rühma ja võib mõnikord kattuda terminiga "rass". Tagakiusu võib seisneda rahvusvähemuse (etnilise või keelelise vähemuse) vastases hoiakus ja meetmeis ning teatavatel asjaoludel võib ainuüksi sellisesse vähemusse kuulumine tekitada põhjendatud tagakiusukartust.

75. Kahe või mitme rahvusrühma (etnilise või keelelise) kooselu sama riigi piires võib tekitada konfliktsituatsioone ja tagakiusu või tagakiusuohu. Sageli ei ole lihtne eristada tagakiusu rahvuse või poliitilise meelsuse pärast, nimelt kui rahvusrühmade konflikt põimub poliitiliste liikumistega, eriti siis, kui poliitiline liikumine samastatakse rahvusega.

76. Kuigi enamasti kardavad tagakiusu rahvuse pärast vähemusrahvusse kuuluvad isikud, on mõnes maailmajaos tulnud ette ka palju selliseid juhtumeid, mil enamusse kuuluv isik võib karta valdava vähemuse tagakiusu.

e) Ühiskondlikku rühmitusse kuulumine

77. "Ühiskondlik rühmitus" koosneb tavaliselt sarnase päritolu, sotsiaalse seisundiga või sarnaste kommetega inimestest. Selles punktis käsitletav tagakiusukartus katub sageli tagakiusukartusega mõnel muul põhjusel, nt rassi, usu või rahvuse pärast.

78. Ühiskondlikku rühmitusse kuulumine võib saada tagakiusu põhjuseks rühmituse riigitruuduses kahtlemise korral, samuti rühmituse liikmete poliitiliste vaadete või mineviku või majandustegevuse pärast või kui ainuüksi sotsiaalse rühmituse olemasolugi peetakse valitsuse poliitika elluviimise takistuseks.

79. Tavaliselt ei ole vaid ühiskondlikku rühmitusse kuulumine piisav pagulasseisundi põhjendatuseks. Siiski võib ette tulla asjaolusid, mille tõttu ainuüksi kuulumine rühmitusse annab küllalt põhjust karta tagakiusu.

f) Poliitiline meelsus

80. Valitsusest erinevad erinevad poliitilised vaated ei ole iseenesest alus pagulasseisundi põhjendatuseks. Taotleja peab näitama, et ta kardab tagakiusu oma meelsuse pärast. See eeldab taotlejal vaateid, mida riigivõim ei salli ning mille pinnalt isik riigi poliitikat arvustab. See eeldab ka, et vaated on saanud ametivõimudele teatavaks või on ameti võimud neid taotlejale omistanud. Õpetaja või kirjaniku poliitiline meelsus võib ilmnedagi selgemini kui vähem silmapaistva isiku oma. Taotleja poliitilise meelsuse suhteline tähtsus või püsivus, kui seda on võimalik konkreetse juhtumi põhjal kõiki asjaolusid arvestades kindlaks teha, on samuti tähtsust omavad asjaolud.

81. Määratletud on küll "tagakiusu poliitilise meelsuse pärast", kuid alati ei ole võimalik leida avaldatud meelsuse ja nende meetmete kausaalset seost, mille tõttu on taotleja kannatanud või mida ta kardab. Harva põhinevad sellised meetmed selgelt "meelsusel". Sagedamini on meetmetel väidetavate riigivastaste kuritegude eest kohaldatavate sanktsioonide kuju. Seepärast on vaja selgitada taotleja käitumise põhjuseks olev poliitiline meelsus, samuti kas see on viinud või võib viia tagakiusuni, mille kartmist taotleja väidab.

82. Nagu öeldud, eeldab "tagakiusu poliitilise meelsuse pärast", et taotleja on oma

meelsust avaldanud või et ametiisikud on seda märganud. Võib aga olla, et taotleja ei olegi oma meelsust avaldanud, ent tema kindlameelsus viib järeldusele, et ta varem või hiljem oma vaateid väljendab ja satub seetõttu ametiisikutega konflikti. Kui nii on põhjust eeldada, võib taotlejat käsitada poliitilise meelsuse pärast tagakiusu kartjana.

83. Taotleja, kes väidab end kartvat tagakiusu poliitilise meelsuse pärast, ei pea tõestama, et tema päritoluriigi ametiisikud olid tema meelsusest teadlikud enne, kui ta riigist lahkus. Ta võib olla oma poliitilist meelsust varjanud ja seega välis- tanud diskrimineerimist ja tagakiusamist. Sellegipoolest võib ainuüksi asjaolu, et taotleja keeldub oma valitsuse kaitsest või oma riiki tagasi pöördumast, paljastada tema tegeliku meelsuse ja anda põhjust tagakiusukartuseks. Sellisel juhul tuleb selgitada kartuse põhjendatus, arvestades tagajärgi, millega kindla poliitilise meelsusega taotleja võib tagasi pöördudes silmitsi seista. Eriti käib see *sur place* pagulase kohta.¹⁰

84. Kui isiku suhtes toimub kriminaalmenetlus või kui teda on karistatud poliitilise üleastumise pärast, tuleb teha vahet, kas ta võetakse vastutusele poliitilise meelsuse või poliitiliselt motiveeritud tegude pärast. Kui võetakse vastutusele karistatava teo pärast, millel ei ole poliitilisi motive, ja kui arvatav karistus on kooskõlas riigi üldise õiguskorraga, siis ainuüksi kartus niisuguse vastutusele võtmise ees ei tee taotlejast pagulast.

85. Kas poliitilise kuriteo toimepanijat saab pidada ka pagulaseks, sõltub mitmest tegurist. Kriminaalmenetlus kuriteo puhul võib asjaoludest olenevalt olla ettekääne karistamiseks poliitilise meelsuse avaldamise eest. Võib olla usutav, et poliitilise kuriteo toimepanija võib väidetava teo eest saada ülemäärase või meelevaldse karistuse, mis kujuneb tagakiusuks.

86. Poliitilise kuriteo toimepanijale pagulasseisundi andmist otsustades tuleb arvestada ka tema isiksust ja poliitilist meelsust, teo motiivi ja laadi, vastutusele võtmise viisi ja motive ning vastutusele võtmise aluseks olevat seadust.. Need andmed võivad osutada, et isikul on tagakiusukartus, mitte hirm vastutusele võtmise menetluse ja karistuse ees.

10

Vt p-d 94-96.

4. "Viibib väljaspool kodumaad"

a) Üldkäsitlus

87. "Kodumaa" osutab selles kontekstis "kodakondsusele". Väljend "viibib väljaspool kodumaad" käib kodanike, mitte kodakondsuseta isikute kohta. Enamikul juhtudel säilitab pagulane oma päritoluriigi kodakondsuse.

88. Pagulasseisundi üldtingimus on, et kodanikust taotleja viibiks väljaspool oma kodumaad. Sellest põhimõttest erandeid ei ole. Rahvusvaheline kaitse ei tule kõne alla seni kaua, kui isik viibib oma kodumaa jurisdiktsiooni all oleval territooriumil.¹¹

89. Kui taotleja seostab tagakiusukartuse kodumaaga, tuleb selgitada tema kodakondsus. Siiski võib jääda selgusetuks, kas isikul on kodakondsus või mitte. Ta ei tarvitse seda ka ise teada või ta peab end väärtalt mingi riigi kodanikuks või kodakondsusetuks. Kui tema kodakondsust ei ole võimalik kindlaks teha, tuleb pagulasseisund tuvastada nagu kodakondsuseta isiku puhul, st tema kodumaa asemel võetakse arvesse tema varasem asukohariik (vt p-d 101-105).

90. Nagu öeldud, peab taotleja põhjendatud tagakiusukartus olema seotud tema kodumaaga. Kuni kartus ei ole seotud kodumaaga, tuleb eeldada, et ta saab kaitset sellelt maalt. Taotleja ei vaja rahvusvahelist kaitset ega ole seega pagulane.

91. Tagakiusukartust ei pea pagulane tundma oma kodumaa kogu territooriumil. Näiteks etniliste kokkupõrgete või tõsiste rahutuste korral, sealhulgas kodusõda, võib etnilise - või rahvusrühma tagakiusamine ilmned ainult ühes riigi osas. Inimesele ei keelduta andmast pagulasseisundit üksnes põhusel, et tal oleks olnud võimalus otsida varjupaika mõnes teises sama riigi osas, kui kõiki asjaolusid arvestades ei ole mõistlik eeldada, et ta seda teeks.

92. Rohkema kui ühe kodakondsusega isikute seisundit käsitletakse punktides 106 ja 107.

¹¹ Mõnes riigis, eriti Ladina-Ameerikas, on diplomaatilise varjupaiga tava, st antakse poliitilisele pagulasele pelgupaik saatkonnas. Nii majutatud isikut võib küll käsitada oma riigi jurisdiktsioonist väljaspool viibivana, kuid ta ei viibi väljaspool selle territooriumi ja seepärast ei kehti tema suhtes 1951.a. konventsioon. Varasem saatkondade eksterritoriaalsuse mõiste on uuemal ajal asendatud puutumatusega.

93. Kodakondsust võib isik tõendada oma kodumaa passiga. Niisuguse passi ettenäitamine loob *prima facie* presumptsiooni, et selle omanik on passi välja andnud riigi kodanik, kui pass ise ei tõenda muud. Kui isikul on mingi riigi kodakondsust tõendav pass, kuid ta teatab, et ta selle riigi kodanik ei ole, peab ta oma väidet põhjendama. Ta võib näiteks tõestada, et tema pass on välismaalase reisdokument (näiliselt tavaline, vahel mittekodanikele antav pass). Passi valdaja kinnitus, et dokument on talle antud otstarbekuse tõttu ainult reisimiseks, ei ole siiski piisav kummutama väidet, et ta on mingi riigi kodanik. Mõnikord on võimalik hankida infot passi välja andnud ametiasutuselt. Kui aga seda ei saa, või ei saa ettenähtud aja jooksul, siis tuleb uurijal otsustada taotleja kinnituse usaldusväärsuse kohta kõiki juhtumi asjaolusid kaaludes.

b) “Sur place” pagulased

94. Väljaspool oma riiki viibimine, kui pagulasena käsitamise eeldus ei tähenda, et pagulane peab olema riigist lahkunud ebaseaduslikult või põhjendatud kartuse tõttu. Ta võib olla otsustanud taotleda pagulasseisundi tunnustamist pärast mõningast välismaal viibimist. Isikut, kes ei olnud pagulane oma riigist lahkudes, kuid saab selleks hiljem, nimetatakse “*sur place*” pagulaseks.

95. Isik saab “*sur place*” pagulaseks asjaolude tõttu, mis ilmnevad tema päritoluriigis tema äraoleku ajal. Välisriigis viibimise ajal on pagulaseks tunnustatud pagulasseisundit taotlenud diplomaate ja muid seal töötavaid ametnikke, samuti sõjavange, õppijaid, töölisi jt.

96. Isik võib saada “*sur place*” pagulaseks oma tegevuse tagajärjel, näiteks kui ta on ühinenud pagulaseks tunnustatud isikutega või väljendanud oma poliitilisi vaateid asukohariigis. Asjaolusid hoolega uurides tuleb selgitada, kas niisugune tegevus põhjendab tagakiusukartust. Eriti tuleb arvestada seda, kas tegevus on isiku päritoluriigi ametiisikutele teatavaks saanud ja kuidas nad võiksid sellesse suhtuda.

5. “Ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset”

97. Erinevalt punktist 6, käsitletakse antud punktis isikuid, kellel on kodakondsus. Olenemata sellest, kas isik ei suuda või ei taha oma riigi valitsuselt kaitset, on ta

pagulaseks alati kui tal oma riigi valitsuse kaitse puudub.

98. Suutmatust saada niisugust kaitset viitab isiku tahtest sõltumatutele asjaoludele. Näitena võib tuua sõja, sh kodusõja või mõne muu ränga rahutuse, mis takistab kodumaad kaitset pakkumast või muudab selle ebatõhusaks. Ka võib kodumaa olla keeldunud taotlejale kaitset andmast. Kaitsmisest keeldumine võib kinnitada või tugevdada taotleja tagakiusukartust ning olla ka osa tagakiusust.

99. Vastavalt juhtumi asjaoludele tuleb selgitada, mida mõista kaitsmisest keeldumisena. Kui ilmneb, et taotlejat ei ole koheldud nii nagu üldjuhul tema kaaskodanikke (näiteks ei ole antud või pikendatud kodumaa passi või ei ole isikut kodumaa territooriumile lubatud), võib seda määratluse järgi käsitada kaitsmisest keeldumisena.

100. Sõnad „ei taha“ käivad nende pagulaste kohta, kes keelduvad oma kodumaa kaitset.¹² Sõnu täpsustab väljend „kartuse tõttu“. Kui isik soovib saada kodumaalt kaitset, ei sobi see soov üldjuhul väitega, et ta viibib väljaspool kodumaad põhjendatud tagakiusukartuse pärast. Kui kodumaa kaitse on kättesaadav ega ole alust sellest põhjendatud kartuse tõttu keelduda, siis ei vaja isik rahvusvahelist kaitset ega ole pagulane.

6. “Või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma varasemat asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda”

101. Antud väljendis, mis on lähedane eelmisega, kus käsitleti kodanikust pagulast, räägitakse kodakondsuseta pagulasest. Siin on “*kodumaa*” asendatud “*varasema asukohariigiga*” ning “*ei taha saada kaitset*” sõnadega “*ei taha sinna tagasi pöörduda*”. Kodakondsuseta pagulase puhul ei tõuse varasema asukohariigi kaitse kättesaadavuse küsimust. Kui kodakondsusetu on määratluses nimetatud põhjusel kord juba oma varasema asukohariigi hüljanud, siis tavaliselt ei olegi tal võimalik sinna tagasi pöörduda.

102. Pagulasena ei käsitata mitte kõiki kodakondsuseta isikuid, vaid üksnes määratluses nimetatud põhjustel väljaspool oma varasemat asukohariiki viibivaid. Kui neid

põhjusi ei ole, siis ei ole kodakondsuseta isik pagulane.

103. Vajadusel tuleb uurida põhjusi, millele viitab väljend „varasem asukohariik“, mille ees öeldakse kartus tekkinud olevat. Selle on 1951.a. konventsiooni koostajad määratlenud kui riigi, kus ta oli elanud ja kannatanud või kardab tagasipöördumise korral kannatada tagakiusu.¹³

104. Kodakondsuseta isikul võib olla rohkem kui üks asukohariik ja ta võib karta tagakiusu neis kõigis. Määratluse järgi ei pea isik olema kõigis neis riikides olnud ühesuguses seisundis.

105. Kui kodakondsuseta isik on oma varasema asukohariigi suhtes kord juba pagulaseks tunnistanud, siis edaspidised muutused tema varasemas asukohariigis ei mõjuta pagulasseisundit.

7. Kahe - või enamkordne kodakondsus

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise A lõik 2:

“Kui isikul on rohkem kui üks kodakondsus, tähendab tema kodakondsusjärgne riik iga riiki, mille kodanik ta on. Isikut ei või pidada kodakondsusjärgse riigi kaitset ilma jätetuks, kui ta põhjendatud kartusel rajaneva mõjusa põhjuseta ei ole kasutanud mõne oma kodakondsusjärgse riigi kaitset”.

106. Selle suure osas ilmselge määratluse järgi ei või pagulasseisundit anda mitmekordse kodakondsusega isikule, kes saab kaitset kas või ühelt kodumaalt. Kättesaadav riigi poolt pakutav kaitse omab suuremat tähtsust kui rahvusvaheline.

107. Kui taotlejal on mitmekordne kodakondsus, tuleb eristada õiguslikus tähenduses kodakondsust ja kodakondsusriigi kaitse kättesaadavust. Võib esineda juhtumeid, mil taotlejal on sellise riigi kodakondsus, kus tal oma sõnul ei ole hirmu., kuid ometi ei saa ta selles riigis kodanikele tavaliselt pakutavat kaitset.. Sellisel juhul ei ole teise kodakondsuse olemasolu pagulasseisundi taotlemise põhimõtetega vastuolus. Kuid kaitset peab olema taotletud ja saadud keelduv vastus, enne kui on võimalik selgitada kodakondsuse ebatõhusus. Kui kaitsest ei ole otsesõnu keeldutud, kuid taotlusele ei ole ettenähtud ajal vastatud, võib seda samuti käsitada kaitsest keeldumisena.

13

ibid.

8. Geograafiline ulatus

108. 1951.a. konventsiooni koostamise ajal oli riike, kes ei soovinud endale võtta ettenägematu ulatusega kohustusi. See tõi 1951. aastal kaasa ajalise piirangu kehtestamise, millest oli juba eelnevalt juttu (p-d 35 ja 36). Mitme riigi valitsuse soovile vastu tulles võimaldati 1951.a. konventsiooni osalisriikidel piirata oma kohustusi, st kohaldada konventsioon üksnes Euroopas aset leidnud sündmuste tagajärjel pagulaseks saanud isikutele.

109. 1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotises B on sätestatud, et

“(1) Selles konventsioonis tuleb artikli 1 jaotise A sõnastust enne 1. jaanuari 1951 toimunud sündmused mõista kui

a) sündmusi, mis on toimunud Euroopas enne 1. jaanuarit 1951 või kui

b) sündmusi, mis on toimunud Euroopas või mujal enne 1. jaanuarit 1951, ning osalisriik peab konventsioonile alla kirjutades, seda ratifitseerides või sellega ühinedes tehtavas deklaratsioonis täpsustama, millist sätet ta konventsiooniga võetud kohustusi täites kohaldab.

(2) Esimese võimaluse valinud osalisriik võib oma kohustusi alati laiendada, valides punktis b ette nähtud võimaluse ja teatades sellest ÜRO peasekretärile.”

110. Käsiraamatu väljaandmise ajal järgis alapunktis a sätestatud (Euroopas toimunud sündmused) seitse 1951.a. konventsiooni osalisriiki, kordustrüki ajaks on see arv neli (Kongo, Madagaskar, Monaco ja Türgi).¹⁴ Kui pagulased teistest maailmajagudest ka leiavad sellises riigis varjupaiga, siis tavaliselt ei anta neile pagulasseisundit 1951.a. konventsiooni järgi.

III PEATÜKK - TSESSATSIOONISÄTTED

A. Üldkäsitlus

111. Tsessatsioonisätetes (1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotises C lõigetes 1 – 6) on sõnastatud, millal pagulane lakkab pagulane olemast. Määratlused põhinevad kaalutlusel, et rahvusvahelist kaitset ei tagata, kui see ei ole enam vajalik või õigustatud.

112. Kord juba tuvastatud pagulasseisund püsib tsessatsiooni kohaldamiseni.¹⁵ Pagulasseisundi täpne määratlemine tuleb vajadusest tagada pagulasele kindlus, et tema seisundit ei hakata revideerima päritoluriigis valitseva olukorra ajutiste muutuste ajendil.

113. 1951.a. konventsiooni artikli 1 C on ette nähtud:

“ Konventsiooni ei kohaldata jaotises A nimetatud isikule, kui ta:

(1) on vabatahtlikult võtnud uuesti vastu oma kodakondsusjärgse riigi kaitse; või

(2) olles kaotanud kodakondsuse on selle vabatahtlikult uuesti omandanud; või

(3) on omandanud uue kodakondsuse ja on oma uue kodakondsuse järgse riigi kaitse all; või

(4) on vabatahtlikult naasnud riiki, kust ta oli lahkunud või millest ta oli väljapoole jäänud tagakiusamiskartuse tõttu; või

(5) ei saa oma kodakondsusjärgse riigi kaitsest enam keelduda, sest pagulaseks tunnistamist põhjustanud asjaolud on lakanud olemast;

Seda lõiget ei kohaldata käesoleva artikli jaotise A lõikes 1 käsitletud pagulasele, kel on mõjuva põhjusena kodakondsusjärgse riigi kaitsest keeldumiseks esitada eelnenud tagakiusamine;

(6) võib kodakondsusetuna naasta oma asukohariiki, sest pagulaseks tunnistamise asjaolud on lakanud olemast;

Seda lõiget ei kohaldata käesoleva artikli jaotise A lõikes 1 käsitletud pagulasele, kel on mõjuva põhjusena asukohariiki naasmisest keeldumiseks esitada eelnenud tagakiusamine.”

114. Kuuest tsessatsioonisättest neli esimest kajastavad pagulase enda tekitatud seisundimuudatusi. Need on järgmised:

- 1) kodumaa kaitse vabatahtlik taasvastuvõtmine;
- 2) kodakondsuse vabatahtlik taasomandamine;
- 3) uue kodakondsuse omandamine;
- 4) vabatahtlik naasmine riiki, kus kartis tagakiusu.

15 Mõnel juhul võib pagulasseisund kesta isegi siis, kui selle põhjused on ilmselt lakanud olemast.

Vt alljaotused 5 ja 6 (p-d 135 –139).

115. Viimased kaks sätet (5 ja 6) rajanevad kaalutlusel, et rahvusvaheline kaitse ei ole enam õigustatud kuna riigis, kus oli põhjust tagakiusu karta, on olukord muutunud ja pagulaseks olemise põhjused on lakanud olemast.

116. Tsessatsioonisätted on olemuselt eitavad ja põhjalikult loetletud. Seepärast peab neid käsitlema kitendavalt ja muid sama laadi põhjusi ei tohi pagulasseisundi äravõtmise õigustamiseks kasutada. Kui pagulane enam ei soovi, et teda käsitataks pagulasena, siis ei ole ka põhjust säilitada pagulasseisundit ega anda rahvusvahelist kaitset.

117. Artikli 1 jaotises C ei käsitleta pagulasseisundi tühistamist. Ometi võib ilmneada asjaolusid, mis osutavad, et isikule ei oleks pidanud pagulasseisundit andma. Näiteks tagantjärele selgub, et pagulasseisund on saadud tähtsate faktide moonutamise tõttu või selgub, et isikul on teine kodakondsus või et talle oleks kohaldatud eksklusiooni, kui kõik asjassepuutuvad faktid olnuksid teada. Niisugustel juhtudel tavaliselt pagulasseisundi andmise otsus tühistatakse.

B. Väljendite tõlgendamine

1. Kodumaa kaitse vabatahtlik taasvastuvõtmine

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise C lõikes 1 on järgmine väljend:

“ta on vabatahtlikult võtnud uuesti vastu oma kodakondsusjärgse riigi kaitse”.

118. See tsessioonisäte kehtib kodanikust pagulase kohta, kes ei viibi kodumaal. (Kodumaale tagasipöördunud pagulase situatsiooni reguleerib tsessiooni neljas säte, mis räägib isikust, kes on ennast kodumaal “uuesti sisse seadnud”). Pagulane, kes on kodumaa kaitse vabatahtlikult vastu võtnud ei vaja enam rahvusvahelist kaitset. Ta on näidanud, et tema kodakondsusjärgne riik on võimeline talle kaitset pakku- ma, mida ta on ka valmis vastu võtma.

119. Tsessatsioonisäte sisaldab kolm tingimust:

- a) vaba tahe: pagulane peab tegutsema vabatahtlikult;
- b) püüdlus: pagulane peab oma tegevusega näitama, et ta soovib uuesti kodumaa kaitset;
- c) kaitse uuesti kättesaadavaks muutumine: pagulane peab sellise kaitse ka tegelikult saama.

120. Kui pagulane ei toimi vabatahtlikult, ei lakka ta olemast pagulane. Kui ametiisik, näiteks pagulase asukohariigi oma, on käskinud pagulasel teha midagi tahte vastaselt, mida saab tõlgendada kui kodumaa kaitse saamisena – näiteks taotleda oma konsulaadist kodumaa passi, siis ei lakka ta olemast pagulane üksnes selle käsu täitmise pärast. Ta võib endast sõltumatute asjaolude tõttu olla sunnitud otsima kaitset kodumaal. . Näiteks võib tal olla vaja taotleda abielulahutust kodumaal, sest muul viisil lahutamine võidakse jätta rahvusvaheliselt tunnustamata. Sellist toimingut ei saa pidada “vabatahtlikult uuesti kodakondsusjärgse riigi kaitse saamiseks” ning see ei võta isikult pagulasseisundit..

121. Niisugustel asjaoludel pagulasseisundit määratledes tuleb eristada kaitse tege-likku uuesti saamist ning juhuslikke kontakte kodumaa ametiasutustega. Kui pagula- ne taotleb kodumaa passi või passi kehtivuse pikendamist ning saab selle, siis vastu- pidise tõendi puudumise korral eeldatakse, et ta taotleb oma kodumaa kaitset. Kaitse tagasisaamiseks ei saa pidada kodumaa ametiasutuselt sellise dokumendi saamist, mida tuleb taotleda ka mittekodanikul – näiteks sünni- või abielulahutus-, või muude sarnaste asjaajamistoimingute tegemist.

122. Kodumaa ametiisikutelt kaitset taotlev pagulane on saanud kaitse uuesti alles siis, kui taotlus on tegelikult rahuldatud. Kõige sagedamini saab pagulane kaitse taga- si juhul, kui ta soovib pöörduda kodumaale. Ent üksnes repatrieerumise taotlemisega ei lakka ta veel pagulane olemast. Vastupidise tõendi puudumise korral lõpetab pa- gulasseisundi tagasipöördumiseks sissesõiduloo või kodumaa passi saamine.¹⁶ See aga ei välista repatrieerujale tagasipöördumise kergendamiseks abi andmist, sh UN- HCR-i poolset.

123. Pagulane võib olla vabatahtlikult muretsenud endale kodumaa passi, et anda end päritoluriigi kaitse alla sinna naasmata või naastes. Passi saanud isik lakkab üld- juhul olemast pagulane. Kui ta hiljem oma kavatsusest loobub, tuleb tema pagulas- seisund uuesti tuvastada. Selleks peab pagulane oma meelemuutust põhjendama ja näitama, et teda pagulaseks teinud olud on jäänud põhiliselt samaks.

124. Erandolukordades ei kaasne kodumaa passi saamise või selle kehtivuse piken- damisega pagulasseisundi lõppemist (vt. p 120), näiteks kui passi omanikku ei lasta kodumaale ilma spetsiaalse loata.

16 Õeldu kehtib sellise pagulase kohta, kes on veel väljaspool oma riiki. Neljas tsessatsioonisäte näeb ette, et pagulane lakkab olemast pagulane, kui ta on vabatahtlikult naasnud kodumaale või varasemasse asukohariiki.

125. Mõni riik on hakanud pidama endise kodumaa kaitse saamiseks ja selle tsessatsioonisätte järgi pagulasseisundi kaotamiseks juhtumeid, mil pagulane külastab oma endist kodumaad oma asukohariigis väljaantud reisidokumendiga. Selliseid juhtumeid tuleb käsitleda individuaalsetest asjaoludest lähtudes. Vana või haige vanema külastamist tuleb eristada puhkuse- ja ärireisidest.

2. Kodakondsuse vabatahtlik taasomandamine

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise C lõige 2:

“Olles kaotanud kodakondsuse, on ta selle vabatahtlikult uuesti omandanud.”

126. Säte on eelmisega sarnane ja kehtib juhtumite puhul, mil oma riigi kodakondsuse kaotanud pagulane, on vabatahtlikult taasomandanud selle sama riigi kodakondsuse kus ta tagakiusu kartis.

127. Kui eelmise sätte (artikkel 1, jaotis C, lõige 1) järgi lakkab isik olemast pagulane nii pea, kui ta kodanikuna saab uuesti riigilt kaitset, siis praeguse sätte (artikkel 1, jaotis C, lõige 2) kohaselt kaotab ta pagulasseisundi, kui taasomandab kaotatud kodakondsuse.¹⁷

128. Kodakondsuse taasomandamine peab olema vabatahtlik. Kodakondsuse andmine õiguse mõjul või seaduse alusel ei sisalda kodakondsuse vabatahtliku taasomandamise tunnust, välja arvatud juhul kui kodakondsus on selgesõnaliselt või vaikumisi vastu võetud. Isik lakkab olemast pagulane vaid siis, kui ta tegelikult on kasutanud võimalust valida oma endine kodakondsus. Kodakondsusest keeldumise õigust sätestava seaduse alusel arvatakse antud kodakondsus taasomandatuks vabatahtlikult, kui pagulane on teadlikult jätnud selle õiguse kasutamata või kui tal ei ole esitada tagasisaamiskavatsuse puudumist kinnitavaid asjaolusid.

3. Uue kodakondsuse ja kaitse saamine

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise C lõige 3:

“Ta on omandanud uue kodakondsuse ja on oma uue kodakondsuse järgse riigi kaitse all.”

129. Nagu kodakondsuse taasomandamise puhul, nii tuleneb ka kolmas tsessatsioonisätte põhimõttest, et kodumaalt kaitset saav isik ei vaja rahvusvahelist kaitset.

17 Enamasti jääb pagulane oma endise kodumaa kodakondsusse, mille võib kaotada individuaalsete või kollektiivsete kodakondsusest väljaheitmise aktide tagajärjel. Seepärast ei ole kodakondsuse kaotus (kodakondsusetus) alati pagulasseisundi taotlemiseks vajalik tunnus.

130. Tavaliselt omandab pagulane asukohariigi kodakondsuse. Mõnikord aga võib ta ühes riigis elades võtta teise riigi kodakondsuse. Eeldusel, et uus kodakondsus toob kaasa asjaomase riigi kaitse, kaotab ta ka pagulasseisundi. Antud nõue tuleneb väljendist *“ja saab kaitset oma uue kodakondsuse järgselt riigilt”*.

131. Kui isik on saanud uue kodakondsuse ja seega lakanud olemast pagulane, ent väljendab põhjendatud kartust oma uue kodumaa ees, tuleb tema seisund tuvastada, lähtudes uue kodumaa oludest.

132. Kui pagulasseisundi on lõpetanud uue kodakondsuse omandamine, ent uus kodakondsus on kaotatud, võidakse kaotamise asjaolusid arvestades pagulasseisund taastada.

4. Vabatahtlik naasmine riiki, kus on kardetud tagakiusu

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise C lõige 4:

“Ta on vabatahtlikult naasnud riiki, kust ta oli lahkunud või millest väljapoole ta oli jäänud tagakiusamiskartuse tõttu.”

133. Neljas tsessatsioonisäte käib nii kodanikust pagulase kui ka kodakondsuseta pagulase kohta, kes on naasnud oma päritoluriiki või varasemasse asukohariiki ega ole enne, varjupaigamaal viibides lakanud esimese või teise tsessiooni sätte alusel pagulane olemast.

134. Säte osutab vabatahtlikule naasmisele. Seda tuleb mõista kui tagasipöördumist kodumaale või varasemasse asukohariiki kavatsusega jääda sinna püsivalt. Pagulase ajutist külaskäiku endisele kodumaale ilma selle riigi passita, vaid näiteks asukohariigilt saadud reisidokumendiga, ei käsitleta tagasiasumisena ning sellega ei kaasne pagulasseisundi kaotamist kõnealuse sätte järgi.¹⁸

5. Kodanikud, kelle pagulaseks saamise põhjused on lakanud olemast

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise C lõige 5:

“Ta ei saa oma kodakondsusjärgse riigi kaitsest enam keelduda, sest pagulaseks tunnistamise asjaolud on lakanud olemast”.

18

Vt p. 125.

Seda lõiget ei kohaldata käesoleva artikli jaotise A lõikes 1 käsitletud pagulasele, kellel on kodakondsusjärgse riigi kaitsest keeldumiseks mõjuva põhjusena välja tuua eelnenud tagakiusamine.

135. "Asjaoludena" käsitatakse riigis toimunud põhjalikke, eeldatavasti tagakiusukartuse põhjusi kõrvaldavaid muutusi. Selle kohaldamiseks ei piisa ainult konkreetse pagulase kartuse põhjuseks olevate asjaolude muutumisest, mis võib olla mõõduv, kui nendega ei kaasne olukorra põhjalikum muutumine. Üldiselt ei tohiks pagulaseisundit sageli kontrollida. See vähendab pagulase kindlustunnet, mida rahvusvaheline kaitse peaks talle pakkuma.

136. Sätte teine lõige sisaldab erandit esimeses lõikes ette nähtud tsessatsioonile. Selles käsitletakse eriolukorda, mil isik võib olla minevikus kannatanud väga ränga tagakiusu all ja seepärast ei lakka olemast pagulane isegi mitte siis, kui tema päritoluriigis on toimunud põhjalikud muutused. Viide artikli 1 jaotise A lõikele 1 osutab, et selline erand tehakse statuudipagulastele, kes moodustasid pagulaste enamiku 1951.a. konventsiooni koostamise ajal. Kõnealune erand kajastab aga üldisematki inimlikkuspõhimõtet, mida võiks rakendada ka muude kui statuudipagulaste puhul. Sageli on tunnistatud, et julma tagakiusu kannatanud isikult või tema omastelt ei tuleks repatrieerumist oodata. Isegi riigikorra muutumisega ei tarvitse kaasneda täielikku muutust rahva hoiakus ega ka pagulase meeles, kui arvestada tema minevikuelamusi.

6. Kodakondsused, kelle pagulaseks saamise põhjused on lakanud olemast

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise C lõige 6:

"Ta võib kodakondsusetuna naasta oma asukohariiki, sest pagulaseks tunnistamise asjaolud on lakanud olemast".

Seda lõiget ei kohaldata käesoleva artikli jaotise A lõikes 1 käsitletud pagulasele, kel on mõjuva põhjusena asukohariiki naasmisest keeldumiseks esitada eelnenud tagakiusamine.

137. Kuues ja viimane tsessatsioonisäte on sarnane viiendaga, milles käsitletakse isikuid, kellel on kodakondsus. Käesolev säte käib ainuüksi kodakondsuseta isikute kohta, kes saavad oma varasemasse asukohariiki tagasi pöörduda.

138. Asjaolusid tuleb tõlgendada samuti nagu viienda tsessatsioonisätte puhul.

139. Rõhutada tuleb, et pärast olude muutumist eelmises asukohariigis peab isik saama sinna tagasi pöörduda. Kodakondsuseta isikul ei tarvitse see alati võimalik olla.

IV PEATÜKK - EKSKLUSIOONISÄTTED

A. Üldkäsitlus

140. 1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotised D, E ja F sisaldavad sätteid, mille kohaselt isikud, kel muidu on jaotise A lõikes 1 määratletud pagulastunnused, jäetakse pagulasseisundita. Need isikud jagunevad kolme rühma. Esimene rühm (artikkel 1 jaotis E) hõlmab isikuid, kes saavad ÜRO-lt kaitset või abi; teine rühm (artikkel 1 jaotis E) hõlmab isikuid, keda ei peeta rahvusvahelist kaitset vajavaks, ning kolmandas rühmas (artikkel 1 jaotis F) on loetletud nende isikute kategooriad, keda ei peeta rahvusvahelise kaitse vääriliseks.

141. Tavaliselt selguvad nende sätete kohaselt eksklusioonini viivad asjaolud isiku pagulasseisundi tuvastamise menetluse käigus. Kuid võib ka juhtuda, et pagulasseisundit välistavad asjaolud ilmnevad alles pärast pagulaseks tunnistamist. Eksklusioonisätte järgi tuleb varem tehtud otsus sel juhul tühistada.

B. Väljendite tõlgendamine

1. Isikud, kes juba on saanud ÜRO-lt kaitset või abi

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotis D:

“Konventsiooni ei kohaldata isikule, keda kaitseb või abistab ÜRO asutus või allasutus, välja arvatud pagulaste ülemvolinik.

Kui kaitse või abi on mingil põhjusel lakanud ning isiku seisundit ei ole sellekohastele ÜRO Peaassamblee resolutsioonidele tuginedes määratletud, on tal ipso facto õigus saada selle konventsiooniga ette nähtud soodustusi.”

142. Välistamine selle sätte järgi kehtib isikute kohta, keda ei kaitse Ülemvoliniku Amet, vaid muud ÜRO organid või esindused. Sellist kaitset ja abi osutab varem ÜRO Korea Taastamise Esindus (UNKRA) ning praegu osutab ÜRO Palestiina Pagulaste Toetamise Lähis-Ida Esindus (UNRWA). Selliseid olukordi võib ette tulla ka tulevikus.

143. Seoses Palestiina pagulastega tuleb öelda, et UNRWA tegutseb ainult teatavates Kesk-Ida piirkondades ning annab ainult seal oma kaitset ja abi. Järelikult kui Palestiina pagulane asub piirkonnast väljaspool ega saa abi, võib ta 1951.a. konventsiooni

järgi tulla pagulasseisundi saajana arvesse. Üldjuhul piisab, kui on selgitatud, et UN-RWA kaitse ja abi tinginud asjaolud püsivad ning et pagulane ei ole lakanud olemast pagulane mõne tsessatsiooni- või eksklusioonisätte järgi.

2. Isik, keda ei peeta rahvusvahelist kaitset vajavaks

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotis E:

“Konventsiooni ei kohaldata isikule, kelle kohta on uue asukohariigi ametiisikud tunnistanud, et tal on selle kodanikega ühesugused õigused ja kohustused.”

144. Säte kehtib isikute kohta, kellele saaks anda pagulasseisundi, kui neile ei oleks riigis, kus nad on viibinud, antud enamikke tavaliselt kodanikule kuuluvaid õigusi, välja arvatud kodakondsus. Tihti on neid vastuvõtnud riigi rahvastik nendega sama etnilist päritolu.¹⁹

145. “Õiguste ja kohustuste” kohta ei ole täpset määratlust, mis võiks anda alust eksklusiooniks kõnealuse sätte järgi. Siiski võib öelda, et eksklusioon toimib, kui isiku staatus on oluliselt sarnastunud kodaniku omaga. Eriti peab ta nagu kodanikki olema täielikult kaitstud väljasaatmise eest.

146. Sättes on mõeldud isikut, kes on “püsivalt riiki elama asunud”. See tähendab pidevat kohalolekut, mitte lihtsalt riigi külastust. Eksklusiooni sätte ei kehti isiku kohta, kes ei asu riigis ega saa sellelt diplomaatilist kaitset.

3. Isik, keda ei peeta rahvusvahelise kaitse vääriliseks

1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotis F:

“Konventsiooni ei kohaldata isikule, kelle osas on kaalukaid põhjusi arvata, et
a) ta on pannud toime rahvusvahelistes õigusaktides määratletud rahunvastase kuriteo, sõjakuriteo või inimsusevastase kuriteo;
b) ta on enne varjupaigamaale pagulasena sisselaskmist pannud toime raske mittepoliitilise kuriteo; või
c) ta on süüdi ÜRO eesmärkide ja põhimõtetega vastuolus olevate tegude toimepanemises.”

147. Pagulaste kategooriaid määratlevad sõjaeelsed rahvusvahelised õigusaktid ei sisaldanud kurjategijatele kohaldatavaid eksklusioonisätteid. Esmakordselt koostati

19 Seda eksklusioonisätet välja töötades pidasid konventsiooni koostajad silmas eeskätt saksa päritolu pagulasi, kes tulid Saksamaa Liitvabariiki ning kellele anti Saksamaa kodakondsusega kaasnevad õigused ja kohustused.

erisätted kohe pärast Teist maailmasõda, et jätta suurest abi saavate pagulaste hulgast välja isikud, keda ei peetud rahvusvahelise kaitse vääriliseks.

148. Konventsiooni koostamise ajal oli mälestus peamiste sõjakurjategijate kohtuprotsessidest veel väga elav ning riigid leppisid kokku, et sõjakurjategijaid ei tuleks kaitsta. Samuti ei soovinud riigid lasta oma territooriumile riigi julgeolekut ja avalikku korda ohustavaid kurjategijaid.

149. Eksklusiooni kohaldamise otsustab osalisriik, kelle territooriumil isik pagulaseisundi tunnustamist taotleb. Sätte kohaldamiseks on küllaldane kui leitakse "kaalukaid põhjusi, millele tuginedes saab väita", et üks kirjeldatud tegudest oli toime pandud. Kriminaalmenetlust ei pea ametlikult tõendama. Eksklusiooni rakendamine toob isiku jaoks kaasa tõsiseid tagajärgi, tuleb sätet siiski rakendada kitsendavalt.

a) Sõjakuriteod, rahuvastased kuriteod ja inimsusevastased kuriteod

"a) ta on toime pannud rahvusvahelistes õigusaktides määratletud rahuvastase kuriteo, sõjakuriteo või inimsusevastase kuriteo."

150. Rahuvastaste kuritegude, sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude puhul viitab konventsioon üldsõnaliselt selliste kuritegude kohta käivatele õigusaktidele. Teise maailmasõja lõpust tänapäevani on selliseid akte koostatud märkimisväärsel hulgal. Kõik nad sisaldavad "rahuvastaste kuritegude, sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude" määratlusi. Kõige põhjalikumalt on nimetatud kuriteod määratletud 1945.a. Londoni lepingus ja Rahvusvahelise Sõjatribunali hartas. Londoni lepingu määratluse ja muude asjaomaste aktide nimestik on lisades V ja VI.

b) Tavalised kuriteod

"b) ta on enne varjupaigamaale pagulasena sisselaskmist pannud toime raske mittepoliitilise kuriteo."

151. Eksklusioonisätte eesmärk on kaitsta vastuvõtva riigi ühiskonda ohu eest, et riiki lubatakse raske tavalise kuriteo toime pannud pagulane. Samuti võimaldab see õiglaselt kohelda pagulast, kes on toime pannud kergema tavalise kuriteo või poliitilise kuriteo.

152. Kuriteo “poliitilisust” või “mitte poliitilisust” selgitades tuleb eelkõige arvestada toimepandud teo laadi ja eesmärki, s.o. kas temist on puhtpoliitilistel motiividel, mitte isiklikel põhjustel või kasu saamise eesmärgil toime pandud teoga. Samuti peab toimepandud kuriteo ning selle väidetava poliitilise eesmärgi ja objekt vahel olema tihe kausaalne seos. Kuriteo poliitiline alge peab prevaleerima õiguslikku. Nii ei saa hinnata, kui toimepandud teod on tõsiselt ebaproportsionaalsed võrreldes teo väidetava eesmärgiga. Kuritegu on raskem käsitleda poliitilisena, kui see sisaldab julmi tegusid.

153. Eksklusioonisätteid kohaldatakse üksnes sellise kuriteo puhul, mille on pagulasseisundi taotleja toime pannud “enne varjupaigamaale pagulaseks vastuvõtmist” või mille toimepanekut mõnes teises riigis enne pagulaseks vastuvõtmist oletatakse. Teiseks riigiks on tavaliselt päritoluriik, kuid see võib olla ka mõni teine riik, välja arvatud varjupaigamaa, kus pagulane taotleb pagulasseisundi tunnustamist.

154. Varjupaigamaal raske kuriteo toime pannud pagulase kohta kehtivad selle riigi seadused. Erandlikult lubab konventsiooni artikkel 33 lõige 2 pagulase riigist välja või tagasi kodumaale saata, kui ta on lõpliku kohtuotsusega süüdi mõistetud tavalise kuriteo eest ja ta on ohtlik varjupaigamaa ühiskonnale.

155. “Rasket” mittepoliitilist kuritegu ei ole selle eksklusioonisätte järgi kergedefineerida, eelkõige sellepärast, et terminil “kuritegu” on õigussüsteemi erisugused tähendused. Ühes riigi käsitletakse “kuriteona” ainult raskeid üleastumisi, teises võib see hõlmata kõike, alates pisivargu-sest kuni tapmiseni. Konventsiooni järgi on aga “raske” kuritegu selline, mille eest võib mõista surmanuhtluse, või muu raske karistatav kuritegu. Väiksemad õigusrikkumised, mille eest mõistetakse kerge karistus, ei anna põhjust välistamiseks artikli 1 jaotise F punkti b järgi, kuigi nad võivad olla asjaomase riigi kriminaal-seaduses nimetatud kui “kuriteod”

156. Eksklusiooni kohaldamiseks on vaja kõrvutada eeldatavalt toime pandud üleastumise olemust ja kardetud tagakiusu määra. Kui isikul on põhjust karta tagakiusuna käsitletavat väga karmi näiteks elu või vabadust ohustavat kohtlemist, kohaldatakse eksklusiooni ainuüksi väga raske kuriteo korral. Kui põhjendatud tagakiusuna käsitletav kohtlemine ei ole väga karm, tuleb kuriteo või kuritegude laadi arvestades selgitada, kas pagulasseisundi taotleja põgeneb õigusemõistmise eest või kas tema kui kurjategija olemus prevaleerib *bona fide* pagulase olemust..

157. Eeldatavalt toime pandud kuriteo laadi hinnates tuleb arvestada kõiki asjassepuutuvaid faktoreid, kaasa arvatud süüd kergendavaid asjaolusid. Samuti on vaja arvestada kõiki raskendavaid asjaolusid, näiteks võimalikku varasemat karistatust. Ouline on seegi, kas mittepoliitilise kuriteo eest süüdi mõistetu on karistuse kandnud või kas talle on armu antud või kas ta on amnesteeritud. Viimasel juhul eksklusiooni ei kohaldata, v.a. juhul, kui saab näidata, et armuandmisest või amnestiast hoolimata domineerib taotleja olemuses kuritegelikkus.

158. Kui kuritegu – kõige laiemas mõttes – oli pandud toime, et pääseda riigist, kus tagakiusu kardeti või kui see kaasnes põgenemisega, siis kaalutlused on eelmistes punktides nimetatutega sarnased. Sellised kuriteod võivad ulatuda liiklusvahendi vargusest süütu inimese elu ohtu seadmiseni või temalt elu võtmiseni. Kõnealuse eksklusiooni kasutamist arutades on võimalik jätta tähelepanuta asjaolu, et pagulane rikkus piiri varastatud autot kasutades, sest ta ei leidnud muid võimalusi pääsemiseks. Palju raskem on otsustada, kui pagulane on kaaperdanud lennuki, s.t. on sundinud selle meeskonda relvaga ähvardades või muul moel vägivalda kasutades muutma sihtkohta nii, et ta viidaks varjupaigamaale.

159. Kaaperdamisega seoses on tekkinud küsimus, kas kõnealuse eksklusioonisätte mõttes on see raske mittepoliitiline kuritegu, kui tegu on toime pandud tagakiusust pääsemiseks. Valitsused on lennukihõivamist korduvalt käsitlenud ÜRO-s ning selle kohta on vastu võetud mitu rahvusvahelist konventsiooni. Ükski neist ei nimeta pagulasi. Ometi sisaldab üks asjakohase resolutsiooni vastuvõtmisele eelnenud aruanne väidet, et resolutsiooni eelnõu vastuvõtmine ei tohi mõjutada pagulaste ja kodakondsusetute seisundit käsitlevates rahvusvahelistes õigusaktides riikidele ettenähtud õigusi ega kohustusi. Teine aruanne kinnitab, et resolutsiooni eelnõu vastuvõtmine ei tohi mõjutada varjupaiga kohta käivaid rahvusvahelisi õigusi ega kohustusi.²⁰

160. Eespool nimetatud konventsioonid käsitlevad peamiselt viise, kuidas tegude toimepanijaid kohelda.²¹ Kõik nad annavad osalisriikidele võimaluse isik välja anda või alगतada oma riigis sellise teo kriminaalmenetlust, mis tähendab ühtlasi õigust anda talle varjupaik.

20 Reports of the Sixth Committee on General Assembly resolutions 2645 (XXV) United Nations document A/8716, and 2551 (XXIV), United Nations document A/7845.

21 14. septembri 1963.a. Tokio konventsioon õhusõiduki pardal toimepandud õigusrikkumiste ja muude tegude kohta. – 16. detsembri 1979.a. Haagi konventsioon õhusõidukite seadusvastase hõive mahasurumiseks. – 23. septembri 1971.a. Montreali konventsioon tsiviilõhusõiduki julgeoleku vastu toime pandud seadusvastaste tegude mahasurumiseks.

161. Kuna on olemas varjupaiga andmise võimalus, siis tuleb seaduserikkujale 1951.a. konventsiooni järgi pagulasseisundi andmist kaaludes arvestada tema väidetavalt kardetud tagakiusu raskust ja põhjendatust. Kui taotleja on hõivanud õhusõiduki, tuleb hoolega kaaluda, kas artikli 1 jaotise F punkti *b* kohast eksklusiooni kohaldada või mitte.

c) ÜRO eesmärkide ja põhimõtetega vastuolus olevad teod

“c) ta on süüdi ÜRO eesmärkide ja põhimõtetega vastuolus olevate tegude toimepanemises”.

162. See väga üldsõnaline eksklusioonisäte kattub artikli 1 jaotise F punktis *a* esitatuga, sest rahuvastane kuritegu, sõjakuritegu või inimsusevastane kuritegu on samuti selgelt ÜRO eesmärkide ja põhimõtetega vastuolus. Artikli 1 jaotise F punkt *c* ei lisa ühtki uut erijoont, vaid sisaldab selliste tegude üldkäsitlusi, mida kaks eelmist eksklusioonisätet vahest täielikult ei hõlma. Seepärast võib arvata – ehkki see ei ole selgesõnaliselt nii sätestatud –, et sättega kaetud teod peavad olema samuti kriminaalse iseloomuga.

163. ÜRO eesmärgid ja põhimõtted on esitatud ÜRO põhikirja preambulas ning artiklites 1 ja 2. Loetletud on need, mida ÜRO liikmed peavad järgima nii üksteise kui ka rahvusvahelise üldsusega suheldes. Võib järeldada, et nimetatud põhimõtteid eirava teo toime pannud isik peab olema olnud liikmesriigis võimupositsioonil ning aidanud riigil neid põhimõtteid rikkuda. Arvatavasti selle sätte kohaldamise pretse-dente ei ole ja väga üldise laadi pärast tuleb seda kohaldada ettevaatusega.

V PEATÜKK - ERIJUHTUMID

A. Sõjapõgenikud

164. Rahvusvaheliste või riigiseste relvakonfliktide tõttu päritoluriigist lahkuma sunnitud isikuid ei arvata tavaliselt pagulaseks 1951.a. konventsiooni ega 1967.a. protokoll järgi.²² Nende kaitsmine on ette nähtud muudes rahvusvahelistes aktides, nagu 1949. a. Genfi konventsioon sõjaohvrite kaitse kohta ning 1949. a. Genfi konventsiooni ja selle 1977.a. lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta.²³

165. Siiski võib kogu riigi või selle osa okupeerimise tagajärg mõnikord olla tagakius ühel või mitmel 1951.a. konventsioonis loetletud põhjusel. Niisugustel juhtudel sõltub pagulasseisundi andmine sellest, kas taotleja suudab tõestada, et tal on okupeeritud territooriumil "põhjendatud tagakiusukartus", ning sellestki, kas ta saab tõhusat kaitset oma valitsuselt või mõnelt selliselt kaitsvalt jõult, kelle kohustuseks on kaitsta tema kodumaa huve relvakonflikti ajal.

166. Kaitset ei pruugi saada, kui taotleja asukohariigil ei ole tema päritoluriigiga diplomaatilisi suhteid. Kui taotleja valitsus ise on paguluses, võib pakutava kaitse tõhusus olla küsitav. Seega tuleb iga juhtumi üle otsustades arvestada nii põhjendatud tagakiusukartust kui ka päritoluriigi valitsuse tõhusa kaitse kättesaadavust.

B. Väejooksikud ja sõjaväeteenistusest kõrvalehoidjad

167. Sageli on kohustusliku sõjaväeteenistusega riikides teenistuskohustuse täitmata jätmise seaduse järgi karistatav. Deserteerimist peetakse kriminaalkuriteoks ka siis, kui sõjaväeteenistus on vabatahtlik. Karistus võib riigiti erineda ja tavaliselt ei peeta seda tagakiusuks. Ainuüksi hirm kriminaalmenetluse ja –karistuse ees deserteerimise või sõjaväekutse eiramise pärast ei ole määratluse järgi põhjendatud tagakiusamiskartus. Ometi ei takista deserteerimine või sõjaväekutse eiramine isikut olemast pagulane. Isik võib olla pagulane ja väejooksik või sõjaväekutse eiraja samaaegselt

168. Isik ei ole pagulane, kui deserteerimise või kutse eiramise aus põhjus on vastumeelsus sõjaväeteenistuse suhtes või lahingutegevuse kartus. Ta võib aga olla pa-

22 Aafrika kohta vt. määratlust AÜO Aafrika pagulasprobleemi erisuste reguleerimise konventsioonis, artikkel 1 lg.2, tsiteeritud eespool p-s 22.

23 Vt lisa 6, p-d 6 ja 7.

gulane, kui deserteerimisega või kutse eiramisega kaasneb muid olulisi motive oma riigist lahkumiseks või sinna tagasi minemata jätmiseks, samuti juhul kui tal on määratluse kohaseks tagakiusukartuseks muid põhjusi.

169. Väejoosikut või kutseeirajat võib pidada pagulaseks ka siis, kui ta tõestab, et saaks sõjaväelise õigusrikkumise eest ülemäära karmi karistuse oma rassi, usu või rahvuse või ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse pärast. Sama kehtib juhul, kui tal lisaks karistusele deserteerimise eest on eelnevalt nimetatud asjaoludel karta põhjendatud tagakiusu.

170. Kuid on juhtumeid, kus sõjaväeteenistuse kohustus on ainuke pagulasseisundi taotlemist õigustav alus, näiteks kui isik tõendab, et väeteenistus nõudnuks tema osavõttu sõjategevusest, mis on vastuolus tema poliitiliste, usuliste või moraalsete tõekspidamistega.

171. Pärast deserteerimist või sõjaväekutse eiramist ei tarvitse iga veendumus, selle siirusest olenemata, anda alust pagulasseisundi taotlemiseks. Samuti ei piisa sellest kui isiku arvamus ei ühti valitsuse põhjendustega sõjategevuse alustamiseks. Kui aga isik ei soovi end siduda sellise sõjalise aktsiooniga, mille on rahvusvaheline üldsus inimsusvastasena hukka mõistnud, siis deserteerimisest või sõjaväekutse eiramisest tulenevat karistust võib käsitada kõigi teiste määratlusnõuete järgi tagakiusuna.

172. Sõjaväeteenistusest võib keelduda ka usulistel põhjustel. Kui taotleja suudab näidata, et tema usulised tõekspidamised on kindlad ja et kodumaa võimuesindajad temalt sõjaväeteenistuse läbimist nõudes neid ei arvesta, võidakse pagulasseisundi taotlus rahuldada. Niisugusele taotlusele tuleb mõistagi lisada tõendid selle kohta, et usuliste tõekspidamiste pärast on taotlejal või tema perekonnal olnud raskusi.

173. Käsitledes küsimust, kas südametunnistusest tulenevalt sõjaväeteenistuse vastu olemine toob kaasa pagulasseisundi põhjendatuse, tuleb arvestada hiljutisi arenguid valdkonnas. Üha enam riike on kehtestanud seadusi või haldusakte, mille järgi arvatakse kindlaid südametunnistusest tulenevaid põhjuseid esitavad isikud sõjaväeteenistusest täielikult välja või pannakse nad asendusteenistusse. Niisuguse seaduse kehtestamist või halduskorra sisseseadmist on soovitanud ka rahvusvahelised esindused.²⁴ Sellist arengut arvestades peaksid osalisriikidel olema vabad käed anda pa-

24 Vrd. Recommendation 816(1977) on the Right of Conscientious Objections to Military Service. Vastu võetud Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee 29.korralisel istungjärgul (5. –13.oktoober 1977).

gulasseisund isikutele, kes on väeteenistuse vastu tõelistel südametunnistusest tulevatel põhjustel.

174. Sõjaväeteenistusest keeldumise põhjuseks olevate poliitiliste, usuliste või moraalse teokspidamiste või südametunnistuse kindluse selgitamiseks tuleb põhjalikult uurida taotleja isiksust ja käekäiku. Kaalukas on näiteks asjaolu, kui ta on avaldanud oma vaateid enne sõjaväkke kutsumist või kui tal on veendumuste pärast varemgi tulnud ette raskusi riigivõimuorganitega. Samuti võib tema veendumuste tõelisust näidata asjaolu, kas ta on võetud kohustuslikku sõjaväeteenistusse või on ta astunud sinna vabatahtlikuna.

C. Isikud, kes on kasutanud jõudu või pannud toime vägivalldategusid

175. Sageli taotlevad pagulasseisundit isikud, kes on kasutanud jõudu või pannud toime vägivalldategusid. Niisugune käitumine on sageli seotud, või väidetavalt seotud, isiku poliitilise tegevuse või –meelsusega. Teod pannakse toime omal algatusel või organiseeritud rühmades, näiteks mitmesugused salarühmitused või ametlikult tunnustatud ja laialdast heakskiitu leidnud poliitilis-sõjaväelised organisatsioonid.²⁵ Arvestada tuleb ka, et jõu kasutamine on üks avaliku korra säilitamise viise ning et oma ülesannete täitmiseks võivad seaduslikult jõudu kasutada politsei ja relvajõud.

176. Kui pagulasseisundit taotleb isik, kes on (või eeldatavalt on) kasutanud jõudu või pannud toime ükskõik mis laadi vägivalldategusid mis tahes asjaoludel, siis tuleb tema taotlust nagu iga teistki vaadelda kõigepealt 1951.a. konventsiooni inklusioonisätete seisukohast (p-d 32-110).

177. Kui on selgitatud, et taotleja vastab inklusioonikriteeriumidele, võib tõusta küsimus, kas vägivalldategude pärast kohaldada tema suhtes ekslusiooni juba käsitletud 1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise F punktide a - c järgi (p-d 147-163).

178. Esialgu mõeldi, et artikli 1 jaotise F punkti a ekslusioonisätte järgi ei anta pagulasseisundit isikule, kelle kohta on kindel alus arvata, et ta on ametiisikuna pannud toime "rahuvastase kuriteo, sõjakuriteo või inimsusvastase kuriteo". Kuid eksklusiooni võib kohaldada ka isikule, kes on toime pannud samasuguseid kuritegusid erinevates ametlikult tunnustatud või ka salajastes või omaalgatuslikes mitteriiklikes rühmitustes.

25 Osasid vabadusliikumisi, kes tihti omavad relvaüksusi, on ametlikult tunnustanud ÜRO Peasambles. Kuid on ka vabadusliikumisi, keda on tunnustanud ainult osa riike, ja selliseid, keda ei olegi ametlikult tunnustatud.

179. Artikli 1 jaotise F punkti *b* eksklusioonisäte, mis käsitleb “rasket mittepoliitilist kuritegu”, ei kehti tavaliselt ametiisiku, tema pädevuse piirides toime pandud vägivalletegude või jõu kasutamise puhul. Seda sätet on juba eelnevalt selgitatud. Samuti on vaadeldud artikli 1 jaotise F punkti *c* sätet. Nagu eespool märgitud, tuleb seda tema ebamäärasuse tõttu kohaldada ettevaatusega.

180. Arvestades eksklusioonisätete olemust ja tagakiusu kartvale isikule nende kohaldamisega kaasnevat raskeid tagajärgi, tuleb eksklusiooni kohaldada piiratult.

VI PEATÜKK - PEREKONNA ÜHTEKUULUMISE PÕHIMÕTE

181. Alates inimõiguste ülddeklaratsioonist, mille järgi "perekond on ühiskonna loomulik ja peamine üksus ning sellel on õigus saada ühiskonnalt ja riigilt kaitset", sisaldab enamik inimõigusi käsitlevaid rahvusvahelisi õigusakte perekonna kaitseks samasuguseid sätteid.

182. 1951.a. konventsiooni vastu võtnud konverentsi lõppakt:

"Soovitab valitsustel võtta meetmeid pagulase perekonna kaitseks, pidades eriti silmas vajadust:

1) hoolitseda perekonna ühtekuulumise eest eriti juhul, kui perekonnapea vastab riigi vastuvõtutingimustele;

2) kaitsta alaealisi pagulasi, eriti saatjateta lapsi esmajoones eestkoste- ja lapsendamisküsimustes.²⁶

183. 1951.a. konventsioonis ei ole pagulase mõistet määratledes käsitletud perekonna ühtekuulumise põhimõtet. Konverentsi lõppakti soovitus järgib aga enamik riike, nii 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokollil osalised kui ka muud riigid.

184. Kui perekonnapea vastab määratluse nõuetele, siis tavaliselt antakse tema omastele pagulasseisund perekonna ühtekuulumise põhimõttel. Ilmne on, et ametlikku pagulasseisundit siiski ei tuleks anda pagulase ülalpeetavale kui see on vastuolus tema enda õigusliku seisundiga.. Pagulase ülalpeetav perekonnaliige võib olla varjupaigamaa või mõne muu maa kodanik ning selle riigi kaitse all. Sellisel juhul ei ole vaja talle pagulasseisundit anda.

185. Perekonnaliikmetest tuleb perekonna ühtekuulumise põhimõtet rakendada vähemalt abikaasa ja alaealiste laste puhul. Praktikas arvestatakse üldjuhul teisigi ülalpeetavaid, näiteks samas leibkonnas olevaid vanemaid. Ent kui perekonnapea ei olegi pagulane, ei takista miski tema ülalpeetavaid põhjendatud taotluse esitamist pagulaseks tunnistamiseks 1951.a. konventsiooni või 1967.a. protokollil järgi. Teisisõnu, perekonna ühtekuulumise põhimõte toimib ülalpeetavate kasuks, mitte nende vastu.

186. Perekonna ühtekuulumise põhimõte ei toimi ainult juhul, kui kõik perekonnaliikmed saavad pagulaseks korraga, vaid ka siis, kui perekonna ühtekuulumine on

26

Vt lisa 1.

olnud ajutiselt ühe või mitme perekonnaliikme põgenemise tõttu katkenud.

187. Kui pagulase perekonna ühtekuulumise katkestab abielulahutus, kellegi lahkumine või surm, siis säilitavad perekonna ühtekuulumise põhimõtte alusel pagulasseisundi saanud ülalpeetavad pereliikmed selle seisundi, välja arvatud juhul, kui neile kohaldatakse tsessiooni, kui neil ei ole peale isikliku mugavuse muid põhjusi soovida pagulasseisundi säilimist või kui nad ise enam ei taha, et neid peetakse pagulaseks.

188. Kui keegi pagulase omastest vastab tsessioonisätetele, jäetakse talle pagulasseisund andmata.

TEINE OSA

Pagulasseisundi tuvastamise menetlus

A. Üldkäsitlus

189. Pagulase mõiste on määratletud 1951.a. konventsioonis ja 1967.a. protokollis. Et osalisriigid saaksid nende aktide sätteid kohaldada, on vaja pagulased kindlaks teha. Pagulasseisundi tuvastamine on küll 1951.a. konventsioonis nimetatud (vrd art 9), kuid ei ole lähemalt reguleeritud. Konventsioonis ei ole käsitletud pagulasseisundi tuvastamismenetlust. Seetõttu peab iga osalisriik kehtestama sobivaima menetluse, arvestades oma põhiseadust ja halduskorraldust.

190. Arvestada tuleb, et pagulasseisundi taotleja on tavaliselt eriti kaitsetus seisundis. Ta viibib võõras keskkonnas ning võib oma probleemi võõra maa ametiasutusele esitades sattuda suurtesse psühholoogilistesse ja menetluslikesse tehnilistesseraskustesse. Seepärast peab tema taotluse spetsiaalses menetluses läbi vaatama vajalike teadmiste ja kogemustega töötaja, kes mõistab taotleja üksikasjalikke raskusi ja vajadusi.

191. Kuna seda küsimust ei ole 1951.a. konventsioonis lähemalt reguleeritud, siis erinevad 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokollil pagulasseisundi tuvastamise menetlustoimingud üksteisest tunduvalt. Mõnes riigis tuvastatakse pagulasseisund ametlikus, spetsiaalseks selleks sisse seatud menetluses, teises aga välismaalaste vastuvõtuks määratud menetluses. On ka riike, kus pagulasseisund tuvastatakse vabas vormis või *ad hoc* menetluses kindlaks otstarbeks, näiteks reisidokumendi väljastamine.

192. Olukorda arvestades ning eeldades, et 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokollil osalisriigid ei sea sisse ühesugust menetlust, soovitas ülemvoliniku täitevkomitee oma 28. istungil 1977.a. oktoobris järgida vaid menetluse põhinõudeid. Põhinõuded käivad pagulasseisundi taotleja eriolukorra ja oluliste tagatiste kohta.

Põhinõuded on järgmised:

- ametiisikul (nt immigratsiooni- või piiripolitseiametnik), kelle poole taotleja pöördub osalisriigi piiril või territooriumil, peavad olema selged juhised, kuidas talitada asjaomaste rahvusvaheliste õigusaktidega reguleeritavatel juhtudel. Ta peab järgima non-refoulement põhimõtet ja saatma juhtumid lahendada kõrgemasse ametiasutusse;

- taotlejale tuleb menetlust selgitada;
- tuleb määrata asutus, võimaluse korral üks keskasutus, kes vastutab pagulasseisundi taotluste lahendamise eest ja teeb esimese instantsi otsuse;
- taotlejale tuleb anda vajalikud vahendid, sh asjatundliku tõlgi teenus pöördumiseks ametiisiku poole. Samuti tuleb pagulast teavitada võimalusest pöörduda UNHCR-i esindaja poole;
- kui taotleja on tunnistanud pagulaseks, tuleb talle sellest teatada ja väljastada talle pagulasseisundit tõendavad dokumendid;
- kui taotlejat ei tunnista pagulaseks, tuleb talle anda piisavalt aega taotleda otsuse
- ametlikku läbivaatamist üldkorras samas või teises haldusasutuses või kohtus;
- taotleja võib jääda riiki, kuni punktis 3 nimetatud asutus otsustab tema taotluse rahuldamist, välja arvatud juhud, mil asutus on selgitanud taotluse põhjendamatus. Samuti võib ta jääda riiki ootama kõrgemale haldusasutusele või kohtule esitatud kaebuse vastust.²⁷

193. Täitevkomitee väljendas ka lootust, et kõik 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokollid osalisriigid astuvad samme –kui nad ei ole seda veel teinud –, et niisugune menetlus lähiajal kehtestada, ja kiidavad heaks UNHCR-i osavõtu sellest.

194. Riiki lubamisega ja varjupaiga andmisega tihedalt seotud pagulasseisundi tuvastamine on üks ülemkomissari kui pagulastele rahvusvahelise kaitse andja tööülesandeid. Ülemkomissari Amet osaleb pagulasseisundi tuvastamise menetluses mitmes riigis. Osavõtt põhineb 1951.a. konventsiooni artiklil 35 ja 1967.a. protokollil artiklil 2, mis näevad ette osalisriikide ja Ülemkomissari Ameti koostöö.

B. Asjaolude selgitamine

1. Põhimõtted ja meetodid

195. Kõigepealt peab taotleja ise esitama oma juhtumi asjakohased faktid. Seejärel hindab tema seisundit tuvastav ametiisik (uurija) tõendite paikapidavust ja taotleja väidete usutavust.

196. Üldise õiguspõhimõtte järgi lasub tõendamiskohustus avalduse esitajal. Kuid sageli võib olla nii, et taotleja ei suuda oma väiteid dokumentaalsete või muude tõenditega toetada. Olukord, mil taotleja saab kõiki oma väiteid tõendada, on pigem

27 Official Records of the General Assembly, Thirty-second Session, Supplement No. 12(A/32/12/Add.1), lg 53 p 6 ap e.

erand kui reegel. Enamasti on tagakiusu eest põgenenud isikul kaasas ainult kõige hädatarvilikum ja sageli ei ole tal isegi isikutunnistust. Seepärast on tähtsate asjaolude tuvastamine ja hindamine nii taotleja kui ka uurija kohustus, kuigi põhimõtteliselt lasub tõendamiskohustus taotlejal. Mõnikord tõesti jääb uurija ülesandeks kasutada kõiki tema käsutuses olevaid vahendeid taotluse toetuseks vajalike tõendite hankimiseks. Kuid iseseisev uurimine ei tarvitse alati olla edukas, sest mõnda taotleja väidet ei saagi kontrollida. Kui taotleja seletus näib siiski olevat usutav ja miski ei tõenda vastupidist, siis tuleb kahtluse korral juhtum lahendada tema kasuks.

197. Arvestades pagulasseisundit taotleva isiku erilisele olukorrale omaseid tõendamisraskusi, ei peaks tõendamise nõuet liiga rangelt rakendama. Tõendamisraskuste möönmine ei tähenda, et põhistamata väited tuleb tingimata tõeks arvata, kui nad ei ole taotleja muude seletustega kooskõlas.

198. Kogemuste põhjal oma riigi ametiisikuid kartnud isik võib olla ametiisikuga kohtumise eel veelgi hirmul. Ta võib karta vabalt rääkida, samuti oma juhtumit põhjalikult selgitada.

199. Esmasest küsitlusest taotleja loo selgitamiseks tavaliselt piisab, kuid uurijal võib vaja olla küsitleda taotlejat korduvalt, et selgitada vasturääkivused ning võimalik tähtsate asjaolude vääriti mõistmine või varjamine. Ainuüksi väärad väited ei anna veel põhjust keelduda pagulasseisundi andmisest. Uurija peab neid väiteid hindama kõiki asjaolusid arvestades.

200. Asjaolude selgitamise meetodeid selles käsiraamatus põhjalikult ei käsitleta. Enamasti antakse põhiteabe saamiseks menetluse esimeses astmes täita standardküsimustik. Tavaliselt sellest otsustamiseks ei piisa ning on vaja üht või mitut isiklikku intervjuud. Uurijal tuleb võita taotleja usaldus, et aidata tal juhtumit ning oma meelust ja tundmusi täielikult selgitada.. Tähtis on käsitada taotleja avaldusi konfidentsiaalsetena ning teda ka sellest informeerida.

201. Tihti tuleb juhtumi faktide tuvastamiseks uurida paljusi asjaolusid. Ent juhtumi üksikute seikadega tegelemine kontekstiväliselt võib viia eksiteele, arvestada tuleb pagulase läbielatu kogumõju. Kui ükski seik ei eristu teistest, võib mõni neist siiski olla "viimaseks õlekõrreks" ja põgenemise ajendiks. Isegi kui ühest üksikust seigast eraldivõetuna ei piisa, võivad asjaolud üheskoos muuta tagakiusukartuse põhjendatuseks. (vt p 53).

202. Kuna uurija järeldus juhtumi asjaolude kohta ja tema enese mulje taotlejast on inimelusid mõjutava otsuse aluseks, t peab ta rakendama kriteeriume õigluse ja mõistmise vaimuses. Mõistagi ei tohi hinnangut mõjutada uurija isiklik arvamus, et taotleja ei vääri pagulasseisundit.

2. Kahtluse korral taotleja kasuks

203. Isegi kui taotleja on siiralt püüdnud oma lugu põhistada, võib mõni väide olla ikka veel tõendamata. Nagu eespool selgitatud (p 196), ei ole pagulasel üldjuhul võimalik oma juhtumi kohta kõiki üksikasju "tõestada". Kui seda tõesti nõutaks, jääks enamik pagulasi tunnustamata. Seepärast on tihti vajalik lahendada juhtum kahtluse korral pagulase kasuks.

204. Kahtluse korral taotleja kasuks saab juhtumi lahendada siiski vaid juhul, kui tõendusmaterjal on koos ja kontrollitud ning kui uurija peab taotlejat üldiselt usaldusväärseks. Taotleja väited peavad olema sidusad ja usutavad ega tohi olla vastuolus üldtuntud tõsiasiadega.

3. Kokkuvõtte

205. Tõendite tuvastamise ja hindamise protsess on kokkuvõtlikult järgnev:

Taotleja

- 1) peab kõnelema tõtt ning aitama uurijal juhtumi asjaolusid täielikult selgitada;
- 2) peab oma väiteid tõendusmaterjaliga toetama ja tõendite puudumise korral andma rahuldava seletuse. Vajaduse korral tuleb anda lisaselgitusi;
- 3) peab kogu teabe esitama piisavalt üksikasjalikult, et uurijal oleks võimalik taotluse asjaolud selgitada. Temalt tuleb küsida selgitust taotluse põhjendustele ja ta peab vastama kõigile küsimustele.

Uurija

- 1) peab hoolitsema selle eest, et taotleja esitaks oma juhtumi ja selle tõendusmaterjali nii täielikult kui võimalik;
- 2) peab juhtumi objektiivsete ja subjektiivsete tegurite selgitamiseks hindama taotleja sõnade usutavust ning tõendusmaterjali väärtust (kui vaja, siis lahendama juhtumi kahtluse korral taotleja kasuks);
- 3) peab nimetatud nõudeid kõrvutama 1951.a. konventsiooni asjaomaste nõuetega, et teha taotlejale pagulasseisundi andmiseks õige järeldus.

C. Asjaolude selgitamise erisusi

1. Vaimuhäiretega isikud

206. Pagulasseisundit tuvastades tuleb selgitada kartuse subjektiivne tegur ja objektiivne tegur selle põhjendatusena.

207. Sageli on uurijal tegemist pagulasseisundi taotlejaga, kellel on vaimuhäired, mis takistavad juhtumi tavapärasel uurimisel. Ometi võib ka selline isik olla pagulane ning tema taotlust ei saa jätta tähelepanuta, vaid tuleb kasutada erisugust uurimisviisi.

208. Sellisel juhul peab uurija võimaluse korral küsima meditsiinilist eksperthinnangut. Arsti hinnang peab sisaldama teavet vaimuhaiguse olemuse ja astme kohta ning määrama kas isik on võimeline täitma tavaliselt taotlejale esitatavaid nõudeid (vt p 205 a). Arsti hinnangu järeldused määravad uurija edasise tegutsemise.

209. Kuna uurija edasine tegevus sõltub taotleja seisundist, ei saa rangeid juhiseid anda. Arvestada tuleb taotleja kartuse laadi ja astet, sest sageli on vaimuhäireid ka karmi tagakiusu all kannatanud inimestel. Kui ilmneb, et taotleja kartus ei või põhineda tegelikul kogemusel või see on liialdatud, tuleb taotleja väidetele eelistada objektiivseid asjaolusid.

210. Igal juhul on vaja taotleja tõenduskoormat kergendada. Temalt saamata jäänud teavet tuleb otsida mujalt, näiteks sõpradelt, sugulastelt, lähituttavatelt või eestkostjalt, kui see on määratud. Mõnikord on vaja otsustada juhtumiga seotud asjaolude põhjal. Näiteks kui taotleja kuulub mingisse pagularühma ja on koos sellega, siis võib eeldada, et ta jagab rühma saatust ning et tema juhtum tuleb lahendada nagu teistel selle rühma liikmetel.

211. Tema taotlust uurides võib seepärast juhtuda, et kartust kui subjektiivset tegurit ei saa pidada sama tähtsaks kui tavaliselt. Kartus võib olla väheusutav ning suuremat tähelepanu tuleb pöörata objektiivsele olukorrale.

212. Neil kaalutlustel peab vaimuhäiretega isiku pagulasseisundi taotlemiseks korraldatav uurimine olema põhjalikum kui "tavajuhul", st taotleja käekäiku ja tausta tuleb uurida lähemalt, kasutades mistahes kättesaadavaid teabeallikaid.

2. Saatjata laps

213. 1951.a. konventsioon ei sisalda eraldi sätet lapse pagulasseisundi kohta. Sama pagulase määramine kehtib kõigi kohta, olenemata nende eest. Lapse pagulasseisundit tuvastades võib tekkida probleeme, sest tema puhul on raske rakendada "põhjustatud kartuse" kriteeriumeid. Kui laps on koos ühe (või mõlema) vanemaga või ka mõne muu perekonnaliikmaga, kes teda ülal peab ja ka ise pagulasseisundit taotleb, tuvastatakse lapse pagulasseisund perekonna ühtekuuluvise põhimõttel (p-d 181 – 188).

214. Saatjata lapse pagulasseisundi nõuetele vastavus tuleb otsustada eelkõige tema vaimset arengut ja küpsust arvestades. Laste puhul on üldiselt vaja uurimise kaasata lapse mõttemaailma hästi tundvaid eksperte. Lapsele, aga ka noorukile, kes ei ole juriidiliselt iseseisev, tuleb vajaduse korral määrata eestkostja, kelle ülesanne on kaasa aidata lapse huvidele vastava otsuse langetamisele. Vanemate või ametlikult määratud eestkostja puudumise korral peavad alaealise pagulasseisundi taotleja huve kaitsma ametiisikud.

215. Kui alaealine ei ole enam laps, vaid nooruk, on pagulasseisundit kergemgi tuvastada kui täiskasvanu puhul. Ent siingi sõltub see nooruki tegelikust küpsusest. Võib eeldada, et 16-aastane või vanem alaealine on võimeline kogema põhjustatud tagakiusukartust. Alla 16-aastane üldjuhul selleks piisavalt küpsed ei ole. Tal võivad olla oma hirmud ja tahtmised, kuid need ei tarvitse olla samatähenduslikud kui täiskasvanul.

216. Tuleb rõhutada, et seni käsitletu on vaid üldjuhend, ning et alaealise vaimne küpsus tuleb enamasti kindlaks teha tema enese ja tema perekonna käekäigu ning tema kultuurikogemuse põhjal.

217. Kui alaealise küpsusaste ei võimalda tema kartuse põhjustust selgitada samamoodi kui täiskasvanul, tuleb rohkem arvestada objektiivseid tegureid. Näiteks kui saatjata laps on pagulaste rühmas, võib see sõltuvalt asjaoludest näidata, et temagi on pagulane.

218. Arvestama peab lapse vanemate ja muude perekonnaliikmete olukorraga, kaasa arvatud nende seisund lapse päritoluriigis. Kui on alust uskuda, et vanemad soovi-

vad põhjendatud tagakiusukartuse pärast oma lapse eemalejäämist päritoluriigist, siis võib arvata, et lapselgi on selline kartus.

219. Kui vanemate tahet ei ole võimalik selgitada, kui selles võib kahelda või kui see on lapse tahtega vastuolus, peab uurija jõudma lapse kartuse põhjendatuses selgusele koostöös teiste asjatundjatega ning arvestades kõiki asjaolusid, mis võivad kallutada kahtluse taotleja kasuks.

LÕPPSÕNA

220. Käsiraamatus on püütud anda juhiseid, mis UNHCR-i kogemuste põhjal on osutunud kasulikuks pagulasseisundi tuvastamisel 1951.a. konventsiooni ja 1967.a. protokoll järgi. Erilist tähelepanu on pööratud pagulase mõiste määratlemisele, samuti määratlusest tulenevatele tõlgendusküsimustele. Ka on selgitatud määratluste kohaldamisjuhtumeid ning koondatud tähelepanu pagulasseisundi tuvastamise menetlusele.

221. Ülemvoliniku Amet on teadlik seda laadi käsiraamatule omastest puudustest. Ent on võimatu käsitleda kõiki pagulasseisundi taotlemise olukordi. Sõltuvad ju need päritoluriigi oludest ja ka iga pagulase isikupärast.

222. Nagu selgitatud, ei ole pagulasseisundi tuvastamine rutiinne toiming. Selleks on vaja erialaseid teadmisi, väljaõpet ja kogemusi, ning mis veelgi tähtsam, taotleja seisundi ja inimlike aspektide mõistmist.

223. Eespool käsitletut arvestades loodame, et käsiraamat on abiks neile, kel pagulasseisundi tuvastamine on osa igapäevatööst.

LISA 1.

VÄLJAVÕTE ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISAT- SIOONI TÄIEVOLILISTE ESINDAJATE KONVERENT- SI LÕPPAKTIST PAGULASTE JA KODAKONDSUSETA ISIKUTE SEISUNDI KOHTA²⁸

IV

Konverents kinnitas ühel häälel järgmised soovitused.

A.

Konverents, arvestades vajadust väljastada ja tunnustada reisidokumente pagulaste liikumise ning eriti nende ümberasustamise lihtsustamiseks, Soovitab nende riiki-
de valitsustel, kes kuuluvad 15.oktoobril 1946 Londonis alla kirjutatud pagulaste
reisidokumentide kohta sõlmitud valitsustevahelise lepingu osaliste hulka või kes
tunnustavad pagulastele lepingu järgi väljastatud dokumente, jätkata selliste reisi-
dokumentide väljastamist või tunnustamist. Samuti soovitab konverents laiendada
nimetatud dokumentide väljastamist pagulastele, kes vastavad pagulase mõiste mää-
ratlusele pagulasseisundi konventsiooni artikli 1 järgi, või ulatuslikumalt tunnustada
isikuile sel viisil väljastatud reisidokumente, kuni nad on võtnud endale konventsioo-
ni artiklis 28 nimetatud kohustused.

B.

Konverents, arvestades, et pagulase põhiõigus on kuuluda kokku oma perekonnaga
ning et ühtekuulumine on pideva ohu all; märkides rahuloluga, et selleks otstar-
beks moodustatud Pagulaste ja Kodakondsuseta Isikute Komitee ametliku märkuse
(E/16118, lk 40) järgi on pagulasega ühesugused õigused ka tema perekonnaliikme-
tel, soovitab valitsustel võtta meetmeid pagulase perekonna kaitseks, pidades eriti
silmas vajadust:

*1) hoolitseda perekonna ühtekuulumise eest, eriti juhul, kui perekonnapea vastab
riigi vastuvõtutingimustele;*

*2) kaitsta alaealisi pagulasi, eriti saatjata lapsi, esmajoonel eestkoste- ja lapsendamis-
küsimustes.*

28

United Nations Treaty Series, vol. 189, p. 37

C.

Konverents, arvestades, et pagulane vajab abiasutuste, eriti valitsusväliste organisatsioonide moraalset, juriidilist ja materiaalist abi, soovib valitsustel ja valitsusvälistel organisatsioonidel toetada asjaomaste organisatsioonide jõupingutusi selles vallas.

D.

Konverents, arvestades, et paljude isikute kodumaalt lahkumise põhjus on siiski tagakiusamine ning seepärast on neil õigus saada erikaitset, soovib, et valitsused jätkaksid pagulaste vastuvõtmist ning teeksid rahvusvahelist koostööd, et võimaldada pagulastele varjupaik ja nad ümber asustada.

E.

Konverents, Avaldab lootust, et pagulasseisundi konventsioon on väärtuslik oma kehitivu üleüldise lepingu näidisena ning et võimaluse korral kohaldavad riigid selle sätteid oma territooriumil pagulasena viibivatele, konventsioonis käsitlemata jäänud isikutele.

LISA 2. Pagulasseisundi konventsioon²⁹

Koostatud 28. juulil 1951. a. Genfis

PREAMBUL

Lepingupooled,

arvestades, et 10. detsembril 1948 Peaassambleel vastu võetud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri ning inimõiguste ülddeklaratsioon kinnitavad inimese põhiõigusi ja -vabadusi ning välistavad diskrimineerimise;

arvestades, et Ühinenud Rahvaste Organisatsioon on mitmel juhul väljendanud sügavat muret pagulaste pärast ning püüdnud võimaldada neil laialdaselt kasutada inimese põhiõigusi ja -vabadusi;

arvestades, et soovitatav on varasemad pagulasseisundit käsitlevad rahvusvahelised kokkulepped uuesti läbi vaadata ja ühtlustada, samuti sõlmida varasemate kokkulepete hõlmeala laiendamiseks uus kokkulepe;

arvestades, et mõne riigi võib varjupaiga andmine asetada liiga raskesse olukorda ning et küsimusele rahuldava vastuse leidmiseks on Ühinenud Rahvaste Organisatsioon tunnistanud ainuvõimalikuks rahvusvahelise koostöö;

väljendades soovi, et riigid tunnustaksid pagulasprobleemi ühiskondlikku ja huma-

29

RTII, 13.03.1997, 6, 26 <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=78623>

nistlikku olemust ning teeksid kõik, vältimaks probleemi muutumist riikidevaheliste pingete põhjustajaks; märkides, et Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni pagulaste ülemkomissari ülesanne on valvata rahvusvaheliste pagulaskaitsekonventsioonide kohaldamise järele, ning tunnistades, et probleemi lahendamise koordineerimise tõhusus sõltub riikide ja ülemkomissari koostööst, on kokku leppinud alljärgnevas.

I PEATÜKK ÜLDSÄTTED

Artikkel 1. *Pagulase-mõiste määratlemine*

A. Konventsioonis käsitatakse pagulasena isikut,

(1) kes on arvatud pagulaseks vastavalt 12. mai 1926. a. või 30. juuni 1928. a. kokkuleppele, 28. oktoobri 1933. a. või 10. veebruari 1938. a. konventsioonile või 14. septembril 1939. a. protokollile või Rahvusvahelise Pagulasorganisatsiooni põhikirjale.

Rahvusvahelise Pagulasorganisatsiooni otsus pagulaseks tunnistamata jätmise kohta ei keela pagulasseisundit anda isikule, kes vastab A jaotise lõike 2 nõuetele;

(2) kes enne 1. jaanuari 1951 toimunud sündmuste tagajärjel ning põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast viibib väljaspool kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma endist asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda.

Kui isikul on rohkem kui üks kodakondsus, tähendab *tema kodakondsusjärgne riik* iga riiki, mille kodanik ta on. Isikut ei või pidada kodakondsusjärgse riigi kaitseta jäetuks, kui ta põhjendatud kartusel rajaneva mõjusa põhjuseta ei ole kasutanud mõne oma kodakondsusjärgse riigi kaitset.

B. (1) Selles konventsioonis tuleb artikli 1 jaotise A sõnastust *enne 1. jaanuari 1951 toimunud sündmused* mõista kui

a) *enne 1. jaanuari 1951 Euroopas toimunud sündmusi* või kui

b) *enne 1. jaanuari 1951 Euroopas või mujal toimunud sündmusi* ,

ning osalisriik peab konventsioonile alla kirjutades, seda ratifitseerides või sellega ühinedes tehtavas deklaratsioonis täpsustama, kumba sätet ta konventsiooniga võetud kohustusi täites kohaldab.

(2) Esimese võimaluse valinud osalisriik võib oma kohustusi alati laiendada, valides punktis *b* ette nähtud võimaluse ja teatades sellest ÜRO peasekretärile.

C. Konventsiooni ei kohaldata jaotises A nimetatud isikule, kui ta

(1) on vabatahtlikult võtnud uuesti vastu oma kodakondsusjärgse riigi kaitse; või

(2) olles kaotanud kodakondsuse on selle vabatahtlikult uuesti omandanud; või

(3) on omandanud uue kodakondsuse ja on oma uue kodakondsuse järgse riigi kaitse all; või

(4) on vabatahtlikult naasnud riiki, kust ta oli lahkunud või millest väljapoole ta oli jäänud tagakiusamiskartuse tõttu; või

(5) ei saa oma kodakondsusjärgse riigi kaitsest enam keelduda, sest pagulaseks tunnistamise asjaolud on lakanud olemast;

Seda lõiget ei kohaldata käesoleva artikli jaotise A lõikes 1 käsitletud pagulasele, kel on mõjuva põhjusena kodakondsusjärgse riigi kaitsest keeldumiseks esitada eelnenud tagakiusamine;

(6) kodakondsusetuna võib naasta oma asukohariiki, sest pagulaseks tunnistamise asjaolud on lakanud olemast;

Seda lõiget ei kohaldata käesoleva artikli jaotise A lõikes 1 käsitletud pagulasele, kel on mõjuva põhjusena asukohariiki naasmisest keeldumiseks esitada eelnenud tagakiusamine.

D. Konventsiooni ei kohaldata isikule, keda kaitseb või abistab ÜRO asutus või allasutus, välja arvatud pagulaste ülemkomissar.

Kui kaitse või abi on mingil põhjusel lakanud ning isiku seisundit ei ole sellekohastele ÜRO Peaassamblee resolutsioonidele tuginedes määratletud, on tal *ipso facto* õigus saada selle konventsiooniga ette nähtud soodustusi.

E. Konventsiooni ei kohaldata isikule, kelle kohta on uue asukohariigi ametiisikud tunnistanud, et tal on selle kodanikega ühesugused õigused ja kohustused.

F. Konventsiooni ei kohaldata isikule, kelle osas on kaalukaid põhjusi arvata, et

a) ta on pannud toime rahvusvahelistes õigusaktides määratletud rahuvastase kuriteo, sõjakuriteo või inimsusevastase kuriteo;

b) ta on enne varjupaigamaale pagulasena sisselaskmist pannud toime raske mittepoliitilise kuriteo; või

c) ta on süüdi ÜRO eesmärkide ja põhimõtetega vastuolus olevate tegude toimepanemises.

Artikkel 2. Üldkohustused

Pagulane peab järgima selle riigi, kuhu ta on saabunud, õigusakte ja avaliku korra nõudeid.

Artikkel 3. Diskrimineerimisest hoidumine

Osalisriigid kohaldavad pagulastele konventsiooni sätteid, diskrimineerimata neid rassi, usu või päritolumaa pärast.

Artikkel 4. Usk

Osalisriik annab tema territooriumil viibivale pagulasele vähemalt sama soodsa võimaluse nagu oma kodanikule järgida oma usutõekspidamisi ning õpetada oma lapsi vastavalt oma usule.

Artikkel 5. Konventsioonis käsitlemata õigused

Osalisriik võib pagulasele anda ka konventsioonis käsitlemata õigusi ja soodustusi.

Artikkel 6. Mõiste *samadel asjaoludel* määratlus

Konventsioonis tähendab mõiste *samadel asjaoludel*, et pagulane peab oma õiguste kasutamiseks täitma samu nõudeid (k.a. ajutise asumise kestuse ja tingimuste kohta) nagu mittepagulane, välja arvatud nõuded, mida nende olemuse tõttu ei ole pagulasel võimalik täita.

Artikkel 7. Vastastikkusest vabastamine

1. Osalisriik kohtleb pagulast nagu välismaalast, välja arvatud juhud, kui konventsioon näeb ette soodsamaid tingimusi.

2. Kui pagulane on osalisriigis elanud kolm aastat, ei toimi osalisriikides tema suhtes enam vastastikkuse põhimõte.

3. Vastastikkuse põhimõtte puudumise korral osutab osalisriik pagulasele juba varem ettenähtud õigusi ja soodustusi päevast, mil konventsioon riigi suhtes jõustub.

4. Kuigi vastastikkuse põhimõtte puudub, annab osalisriik pagulasele peale lõigetes 2 ja 3 nimetatute ka muud õigused ja soodustused, ning loobub vastastikkuse põhimõttest pagulaste puhul, kes ei vasta lõigetes 2 ja 3 esitatud nõuetele.

5. Lõigetes 2 ja 3 sätestatu kehtib nii konventsiooni artiklites 13, 18, 19, 21 ja 22 käsitletud kui ka konventsioonis käsitlemata jäänud õiguste ja soodustuste kohta.

Artikkel 8. Erimeetmetest loobumine

Osalisriik ei kohalda välisriigi kodaniku isiku, omandi või huvide vastu võetavaid erimeetmeid pagulasele, kes on formaalselt välisriigi kodanik, ainuüksi tema kodakondsuse pärast. Kui osalisriigi õiguse järgi ei saa artiklis nimetatud üldpõhimõtet rakendada, teeb riik kohastel juhtudel pagulase suhtes erandi.

Artikkel 9. Ajutised meetmed

Konventsioon ei takista osalisriigil võtta mõne isiku suhtes sõjaajal või mõne muu raske või erakorralise olukorra puhul riigi julgeoleku huvides ajutisi meetmeid, kuni osalisriik on selgitanud, et see isik on tõepoolest pagulane ning et tema suhtes selliste meetmete jätkamine on vajalik riigi julgeoleku huvides.

Artikkel 10. Pidev asumine

1. Kui pagulane oli Teise maailmasõja ajal osalisriigi territooriumile sunniviisiliselt ümberasustatud ning ta on seal alaliselt elav isik, arvatakse sunnitud asumise aeg seaduslikuks asumiseks osalisriigi territooriumil.

2. Kui pagulane oli Teise maailmasõja ajal osalisriigi territooriumilt sunniviisiliselt ümberasustatud ning ta on enne konventsiooni jõustumist sinna uuesti elama asunud, siis mis tahes eesmärgil on pidev asumine nõutav, arvatakse sunniviisilisele ümberasustamisele eelnenud ja järgnenud ajavahemikus sellel territooriumil asumine pidevaks.

Artikkel 11. Pagulasest meremees

Kui pagulane on osalisriigi lipu all sõitva laeva alaline meeskonnaliige, võib riik vastutuleku korras lubada tal elada oma territooriumil ning väljastada talle reisidokumendi või ajutise loa riiki sisenemiseks, hõlbustamaks tema elamist teises riigis.

II peatükk PAGULASE ÕIGUSLIK SEISUND

Artikkel 12. Isikuseisund

1. Pagulase isikuseisundit määratledes juhitudakse tema elukohariigi seadustest, selle puudumise korral aga asukohariigi seadustest.

2. Osalisriik tunnustab pagulase varem omandatud ja isikuseisundist tulenevaid õigusi, eriti õigust abielluda, ning vajaduse korral järgib selle riigi seaduses ette nähtud formaalsusi eeldusel, et riik tunnustanuks seda õigust siis, kui isik ei oleks pagulaseks saanud.

Artikkel 13. Vallas- ja kinnisvara

Osalisriik loob pagulasele vallas- ja kinnisvara ning nendega kaasnevate õiguste omandamiseks, samuti vallas- ja kinnisvara rendi- ja muude lepingute sõlmimiseks võimalikult soodsad või vähemalt sama soodsad võimalused kui välismaalastele samadel asjaoludel.

Artikkel 14. Autoriõigused ja tööstusomandikaitse

Pagulase tööstusomandit, nagu leiutis, tööstusdisainlahendus, kasulik mudel, kaubamärk või ärinimi, või kirjandus- või kunstiteost või teadustööd kaitstakse nagu tema asukohariigi kodaniku oma. Teise osalisriigi territooriumil saab pagulane samasugust kaitset nagu tema asukohariigi kodanikud.

Artikkel 15. Õigus koonduda ühingutesse

Osalisriik loob oma territooriumil seaduslikult asuvalle pagulasele mittepoliitilistes ja mittetulundusühingutes ning ametiühingutes osalemiseks soodsaimad võimalused nagu välisriigi kodanikelegi samadel asjaoludel.

Artikkel 16. Kohtulik kaitse

1. Pagulasel on õigus pöörduda kõigi osalisriikide kohtute poole.
2. Pagulasel on võrdselt tema asukohariigi kodanikuga õigus pöörduda kohtusse ning saada õigusabi, samuti olla vabastatud kohtukulude ettetasumisest (*cautio judicatum solvi*).
3. Lõikes 2 loetletud asjades koheldakse pagulast väljaspool tema asukohariiki nagu tema asukohariigi kodanikku.

III peatükk TASULINE TÖÖ

Artikkel 17. Palgatöö

1. Osalisriik loob oma territooriumil seaduslikult viibivale pagulasele palgatööle asumiseks soodsaimad võimalused, nagu luuakse välisriigi kodanikele samadel asjaoludel.
2. Välismaalaste puhul või nende töölevõtmise korral riigi tööturu kaitseks kasutatavaid piiranguid ei kohaldata pagulasele, kes on osalisriigi suhtes konventsiooni jõustumise ajal piirangutest vabastatud või kes on täitnud ühe järgmistest tingimustest:
 - a) on viibinud asukohariigis kokku kolm aastat;
 - b) on abielus asukohariigi kodanikuga. Seda õigust ei ole, kui pagulane on abikaasast lahutatud;
 - c) tal on vähemalt üks laps, kes on asukohariigi kodanik.

3. Osalisriik võib vastutuleku korras anda oma kodanikel olevad palgatööga seotud õigused kõigile pagulastele, eriti aga neile, kes on saabunud riigi territooriumile töövõimearvamiskava või immigratsiooniplaani alusel.

Artikkel 18. Eraettevõtja

Iseseisvalt põllumajanduses, tööstuses, käsitööstuses või ärialal tegutsemiseks või äri- või tööstusettevõtte asutamiseks loob osalisriik tema territooriumil seaduslikult viibivale pagulasele soodsaimad võimalused, nagu luuakse välismaalastele samadel asjaoludel.

Artikkel 19. Vabakutselised

1. Osalisriigi territooriumil seaduslikult asuvale pagulasele, kellel on asukohariigi pädeva asutuse tunnustatud diplom ja kes soovib töötada vabakutselisena, loob osalisriik võimalikult soodsad võimalused või vähemalt sama soodsad nagu välismaalastele samadel asjaoludel.

2. Põhiseadusele ja muudele seadustele tuginedes püüab osalisriik võimaldada sellisel pagulasel asuda elama väljapoole pealinna oma territooriumidele, mille välissuhete eest ta vastutab.

IV peatükk HEAOLU

Artikkel 20. Kaardisüsteem

Kui puuduse korral kehtib riigis kogu elanikkonna jaoks kaardisüsteem, mille alusel korraldatakse toodete jaotamist, koheldakse pagulast samal viisil nagu kodanikku.

Artikkel 21. Eluase

Kui osalisriigis on eluaseme saamine korraldatud õigusaktidega või selle andmist kontrollib riigi- või kohalik omavalitsusasutus, luuakse riigis seaduslikult viibivale pagulasele eluaseme saamiseks võimalikult soodsad võimalused või vähemalt sama soodsad nagu välismaalastele samadel asjaoludel.

Artikkel 22. Riiklik haridus

1. Osalisriik annab pagulasele põhihariduse omandamiseks samasugused võimalused nagu oma kodanikele.

2. Osalisriik lubab pagulasel peale põhihariduse omandamise ka edasi õppida ning

tunnustab välisriigi koolide tunnistusi, diplomeid ja kraade, võimaldab õppemaksu- ja muid õppesoodustusi ja stipendiume ning loob selleks võimalikult soodsad võimalused või vähemalt sama soodsad, nagu luuakse välismaalastele samadel asjaoludel.

Artikkel 23. Riiklik toetus

Osalisriik annab tema territooriumil seaduslikult viibivale pagulasele samasugust riiklikku toetust ja abi nagu oma kodanikule.

Artikkel 24. Tööõigus ja sotsiaalhooldus

1. Osalisriik annab tema territooriumil seaduslikult viibivale pagulasele samasugused õigused nagu oma kodanikule järgmistes valdkondades:

a) töötasustamine, sh. peretoetused (kui need moodustavad töötasuosa), tööaeg, ületunnitöö, tasuline puhkus, kodutööpiirangud, vanuse alammäär töösuhtes, koolitus ja väljaõpe, naiste- ja noortetöö ning kollektiivlepingud, kui neid valdkondi reguleeritakse õigusaktidega või kontrollib haldusasutus;

b) sotsiaalhooldus -- õigusnormid, mis käsitlevad tööõnnetusi, kutsehaigusi, emadust, haigestumist, töövõimetust, vanadust, surma, töötust, vanemate vastutust ja muud osalisriigi õigusaktidega reguleeritavad sotsiaalhooldusvaldkonnad --, mida kohaldatakse järgmiste piirangutega:

i) asukohariik võib kehtestada omandatud ja omandatavate õiguste kaitsmise korra;

ii) asukohariigi õigusaktidega võidakse ette näha erikord soodustuste või nende osade kohta, mida makstakse täielikult erafondidest, ja erikord abirahade kohta, mida makstakse pensionide määramiseks kehtestatud tavalistele tingimustele mittevastavatele isikutele.

2. Kui pagulane tööõnnetuse või kutsehaiguse tagajärjel sureb, säilib õigus saada hüvitist ka juhul, kui hüvitise saaja elukoht on väljaspool osalisriigi territooriumi.

3. Osalisriik võimaldab pagulasel kasutada osalisriikide vahel sõlmitud või sõlmitavates kokkulepetes ettenähtud sotsiaalhooldusalaseid, varem omandatud ja omandatavate õiguste kaitseks kohaldatavaid soodustusi vastavate lepinguosaliste riikide kodanikega ühesugustel tingimustel.

4. Osalisriik annab vastutuleku korras pagulasele soodustusi, mis on ette nähtud osalisriikide ja mitteosalisriikide vahel sõlmitud sarnastes kokkulepetes.

V peatükk HALDUSMEETMED

Artikkel 25. Haldusabi

1. Kui osalisriigi territooriumil asuval pagulasel on oma õiguste kasutamiseks vaja abi välisriigi ametiasutuselt, kelle poole ta ei saa pöörduda, korraldab oma või rahvusvaheliselt ametiasutuselt abi saamise osalisriik.

2. Lõikes 1 nimetatud ametiasutus või ametiasutused väljastavad või korraldavad, et nende järelevalve all väljastatakse pagulasele need dokumendid või tunnistused, mida tavaliselt väljastavad välismaalastele nende ametiasutused või mida väljastatakse nende ametiasutuste kaudu.

3. Selliselt väljastatud dokumendid või tunnistused asendavad ametlikke, välismaalastele nende ametiasutuste väljastatud või nende kaudu väljastatud dokumente, ja need peetakse usaldusväärseteks kuni vastupidise tõendamiseni.

4. Ülalnimetatud teenuste eest võib võtta mõõdukat tasu, mis on võrdväärne kodanikelt samasuguste teenuste eest võetavaga; puudustkannatavatele isikutele võib teha soodustusi.

5. Selle artikli sätted ei mõjuta artiklite 27 ja 28 kohaldamist.

Artikkel 26. Liikumisvabadus

Osalisriik annab oma territooriumil seaduslikult viibivale pagulasele samasuguse õiguse valida tema territooriumil elukohta ja vabalt liikuda kooskõlas reeglitega, mis kehtivad teiste välismaalaste kohta samadel asjaoludel.

Artikkel 27. Isikutunnistus

Osalisriik annab oma territooriumil viibivale, kehtiva reisidokumendita pagulasele isikutunnistuse.

Artikkel 28. Reisidokument

1. Osalisriik väljastab oma territooriumil seaduslikult viibivale pagulasele väljaspool riigi territooriumi reisimiseks reisidokumendi, kui see ei sea ohtu riigi julgeolekut või

avalikku korda; reisidokumendi suhtes kohaldatakse konventsiooni lisa sätteid. Osalisriik võib reisidokumendi väljastada ka igale tema territooriumil ebaseaduslikult viibivale pagulasele; erilist tähelepanu pöörab osalisriik sellisele pagulasele, kes ei ole võimeline saama reisidokumenti oma seaduslikult asukohariigilt.

2. Osalisriik tunnistab pagulasele varasemate rahvusvaheliste kokkulepete poolte väljastatud reisidokumendi võrdväärseks selle artikli alusel antuga.

Artikkel 29. Maksud

1. Samasuguses olukorras ei või osalisriik pagulaselt nõuda oma kodanikelt võetavatest või edaspidi kehtestatavatest erinevaid või suuremaid makse.

2. Lõikes 1 nimetatu ei takista kohaldada pagulasele õigusakte, milles käsitletakse välismaalasele väljastatavate haldusdokumentide, sh. isikutunnistuste eest tasumist.

Artikkel 30. Vara viimine teise riiki

1. Osalisriik lubab oma õigusaktide alusel pagulasel viia riigi territooriumile toodud vara riiki, kuhu tal on lubatud ümber asuda.

2. Osalisriik võimaldab pagulasel vastutuleku korras taotluse alusel viia ükskõik kus asuva ümberasumiseks vajaliku vara teise riiki, kuhu teda on lubatud.

Artikkel 31. Pagulase ebaseaduslik viibimine varjupaigariigis

1. Kui pagulane on saabunud riiki otse territooriumilt, kus tema elu või vabadus on olnud ohus artiklis 1 käsitletud põhjustel, ei kohalda osalisriik karistust ebaseadusliku riiki sisenemise või seal viibimise eest, kui pagulane viivitamata teatab endast ametiasutusele ning põhjendab riiki loata sisenemist või seal viibimist.

2. Osalisriik kehtestab sellisele pagulasele üksnes vajalikud liikumispiirangud, mis kehtivad seni, kuni tema seisund on määratletud või kuni tal on lubatud asuda teise riiki. Osalisriik aitab pagulasel mõõduka aja jooksul taotleda teise riiki sissepääsu luba.

Artikkel 32. Väljasaatmine

1. Osalisriik ei saada oma territooriumil seaduslikult viibivat pagulast välja, kui pagulase viibimine ei ohusta riigi julgeolekut ega avalikku korda.

2. Pagulane saadetakse riigist välja üksnes seadusjärgses menetluses tehtud otsuse

alusel, v.a. juhud, mil riigi julgeoleku seisukohast on olulisi põhjusi nõuda lahkumist teisiti. Pagulasel on õigus esitada pädevale asutusele või isikule või pädeva asutuse määratud isikule enda kaitseks tõendeid, kaevata edasi, samuti olla esindatud.

3. Osalisriik võimaldab pagulasel mõõduka aja jooksul taotleda teise riiki seadusliku sissepääsu luba. Osalisriik säilitab õiguse võtta sel ajal siseriiklikke meetmeid oma äranägemisel.

Artikkel 33. Välja- või tagasisaatmise lubamatus (*non-refoulement*)

1. 1. Osalisriik ei saada pagulast oma territooriumilt välja ega tagasi (“refouler”) mis tahes viisil selle territooriumi piiridele, kus tema elu või vabadus on ohus mingisse rassi, rahvusesse või sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu.³⁰

2. Sätet ei kohaldata pagulasele, kelle suhtes on põhjendatud kartus, et ta võib asetada ohtu riigi julgeoleku või kes on kohtuotsuse alusel mõistetud süüdi eriti raskes kuriteos ja on seetõttu ühiskonnaohtlik.

Artikkel 34. Naturalisatsioon

Osalisriik aitab nii palju kui võimalik pagulasel kohaneda ja naturaliseeruda. Riik võtab meetmeid, et naturalisatsioonimenetlust kiirendada ja võimalusel vähendada menetluskulu.

VI peatükk RAKENDUS- JA ÜLEMINEKUSÄTTED

Artikkel 35. Osalisriigi ametiasutuste ja ÜRO koostöö

1. Osalisriik teeb koostööd ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ametiga või selle mis tahes õigusjärglasega tema ülesannete täitmiseks, eriti aitab teda konventsiooni kohaldamise järelevalves.

2. Et Ülemkomissari Ametil või tema mis tahes õigusjärglasel oleks võimalik esitada

30 Öiend 14. 04 2003 RT II, 10 Lugeda RT II 1997, 6, 26 avaldatud „Pagulasseisundi konventsiooni“ mitteametliku tõlke artikli 33 lõige 1 õigeks järgmiselt: «1. Osalisriik ei saada pagulast oma territooriumilt välja ega tagasi (“refouler”) mis tahes viisil selle territooriumi piiridele, kus tema elu või vabadus on ohus mingisse rassi, rahvusesse või usku või sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu.»

ÜRO asutustele aruandeid, edastab osalisriik Ülemkomissari Ametile kohaselt vormistatud teavet ja statistilisi andmeid järgmiste asjaolude kohta:

- a) pagulaste olukord;
- b) konventsiooni kohaldamine;
- c) pagulaste kohta kehtivad ja kehtestatavad õigusaktid.

Artikkel 36. Teave riigi õigusaktide kohta

Osalisriik edastab konventsiooni kohaldamiseks antavad õigusaktid ÜRO peasekretärile.

Artikkel 37. Seos eelnevate konventsioonidega

Välja arvatud käesoleva konventsiooni artikli 28 lõige 2, asendab konventsioon selle osalistele 5. juuli 1922. a., 31. mai 1924. a., 12. mai 1926. a., 30. juuni 1928. a. ja 30. juuli 1935. a. kokkuleppeid ning 28. oktoobri 1933. a. ja 10. veebruari 1938. a. konventsiooni, samuti 14. septembri 1939. a. protokoll ja 15. oktoobri 1946. a. kokkulepet.

VII peatükk LÕPPSÄTTED

Artikkel 38. Vaidluste lahendamine

Kui vaidlust ei õnnestu lahendada teisiti, esitatakse konventsiooni tõlgendamisel või kohaldamisel käesoleva konventsiooni osaliste vahel tekkinud lahkarvamus mis tahes vaidlusosalise nõudmisel Rahvusvahelise Kohtu lahendada.

Artikkel 39. Allakirjutamine, ratifitseerimine ja ühinemine

1. Käesolev konventsioon avatakse allakirjutamiseks 28. juulil 1951 Genfis ning deponeeritakse seejärel ÜRO peasekretärile. Konventsioon on allakirjutamiseks avatud ÜRO Euroopa haruosakonnas 28. juulist kuni 31. augustini 1951 ning veel kord ÜRO peakorteris 17. septembrist 1951 kuni 31. detsembrini 1952.

2. Konventsioon avatakse allakirjutamiseks kõigile ÜRO liikmesriikidele ning riikidele, kes olid kutsutud osalema pagulase ja kodakondsuseta isiku seisundit käsitleval täievoliliste esindajate konverentsil või kellele oli esitanud allakirjutamiskutse Peaasamblee. Konventsioon ratifitseeritakse ning ratifitseerimisdokumendid deponeeritakse ÜRO peasekretäri juurde.

3. Selle artikli lõikes 2 nimetatud riigid võivad konventsiooniga ühineda alates 28. juulist 1951.

Ühinemine jõustub, kui ühinemisdokument on deponeeritud ÜRO peasekretäri juurde.

Artikkel 40. Territoriaalne kehtivus

1. Riik võib alla kirjutades, ratifitseerides või ühinedes deklareerida konventsiooni jõustamist kõigil territooriumidel või mis tahes territooriumil, mille välissuhete eest ta vastutab. Deklaratsioon jõustub selle riigi suhtes koos konventsiooniga.

2. Edaspidi tuleb konventsiooni jõustamine teisel territooriumil teha teatavaks ÜRO peasekretärile ning see hakkab kehtima peasekretärile teate laekumisest üheksakümne päeva möödudes või riigi suhtes konventsiooni jõustumise päevast, olenevalt sellest, kumb neist leiab aset hiljem.

3. Kui mõni territoorium on jäänud allakirjutamise, ratifitseerimise või ühinemise ajal konventsiooni hõlmealast välja, astub riik samme konventsiooni jõustamiseks sellisel territooriumil selle valitsuse nõusolekul, kui põhiseaduse kohaselt on vaja seda küsida.

Artikkel 41. Föderatiivriigi klausel

Föderatiiv- ja mitteunitaarriigi kohta kehtivad järgmised sätted:

a) föderaalne seadusandliku asutuse pädevusse kuuluvate käesolevate konventsiooni artiklite puhul on föderaalvalitsuse kohustused samad mis käesoleva konventsiooni mitteföderatiivsel osalisriigil;

b) föderatsiooni põhiseaduse järgi seadusandlusõigusega osariigi, provintsi või kantoni pädevusse kuuluvad käesolevad konventsiooni artiklid esitab föderaalvalitsus koos asjakohaste soovitustega esimesel võimalusel osariigi, provintsi või kantoni asjaomasele asutusele;

c) kui mõni osalisriik ÜRO peasekretäri kaudu nõuab, esitab käesoleva konventsiooni föderaalne osalisriik aruande föderatsiooni ja selle koosseisu kuuluvate üksuste seaduste ja õiguspraktika kohta seoses käesoleva konventsiooni mõne sättega, näidates, mil määral seda sätet seadusandlikul või muul viisil rakendatakse.

Artikkel 42. Reservatsioonid

1. Riik võib allakirjutamise, ratifitseerimise või ühinemise ajal teha konventsiooni artiklite suhtes reservatsioone, välja arvatud artiklid 1, 3 ja 4; artikkel 16 lõige 1; artikkel 33 ning artiklid 36--46.

2. Selle artikli lõike 1 kohase reservatsiooni teinud riik võib selle ÜRO peasekretärile saadetava teatega igal ajal tühistada.

Artikkel 43. Jõustumine

1. Käesolev konventsioon jõustub 90 päeva möödumisel kuuenda ratifitseerimis- või ühinemisdokumendi deponeerimisest.

2. Riikide suhtes, kes ratifitseerivad või ühinevad konventsiooniga pärast kuuenda ratifitseerimis- või ühinemisdokumendi deponeerimist, jõustub see 90 päeva möödumisel nende ratifitseerimis- või ühinemisdokumentide deponeerimisest.

Artikkel 44. Denonsseerimine

1. Osalisriik võib konventsiooni enda suhtes igal ajal denonsseerida ÜRO peasekretärile saadetava teatega.

2. Nimetatud osalisriigi suhtes jõustub denonsseerimine ÜRO peasekretärile teate laekumisest ühe aasta möödumisel.

3. Artikli 40 järgi teate või deklaratsiooni teinud osalisriik võib ÜRO peasekretärile saadetava teatega deklareerida, et konventsioon lakkab kehtimast artiklis 40 nimetatud territooriumil peasekretärile teate laekumisest aasta möödumisel.

Artikkel 45. Taas läbivaatamine

1. Osalisriik võib ÜRO peasekretärile saadetava teatega igal ajal taotleda konventsiooni taasläbivaatamist.

2. Juhised taotluse täitmiseks annab ÜRO Peaassamblee oma äranägemisel.

Artikkel 46. ÜRO peasekretäri teated

ÜRO peasekretär teeb ÜRO liikmesriikidele ja artiklis 39 nimetatud mitteliikmesriikidele teatavaks iga

- a) deklaratsiooni ja teate artikli 1 jaotise B järgi;
- b) allakirjutamise, ratifitseerimise ja ühinemise artikli 39 järgi;
- c) deklaratsiooni ja teate artikli 40 järgi;
- d) reservatsiooni ja sellest loobumise artikli 42 järgi;
- e) konventsiooni jõustumise artikli 43 järgi;
- f) denonsseerimise ja teate artikli 44 järgi;
- g) taastlõpetamise taotluse artikli 45 järgi.

Ülaltoodu kinnituseks on valitsuste täievolilised esindajad konventsioonile alla kirjutanud.

Koostatud kahekümne kaheksandal juulil tuhande üheksasaja viiekümne esimesel aastal Genfis inglise ja prantsuse keeles. Tekstid on võrdselt autentset, ühes eksemplaris ja deponeeritakse ÜRO arhiivi. Teksti tõestatud koopia saadetakse kõigile ÜRO liikmesriikidele ja artiklis 39 nimetatud mitteliikmesriikidele.

LISA

Lõige 1

1. Konventsiooni artiklis 28 nimetatud reisidokument peab vastama konventsiooni lisa olevale näidisele.

2. Dokument koostatakse vähemalt kahes keeles, millest üks on inglise või prantsuse keel.

Lõige 2

Vastavalt dokumenti väljastava riigi õigusaktidele võib lapse kanda vanema või erandjuhul muu täiskasvanud pagulase reisidokumenti.

Lõige 3

Dokumendi väljastamise eest nõutav tasu ei tohi olla suurem kui kodaniku passi eest nõutav madalaim tasu.

Lõige 4

Dokument tuleb koostada nii, et see seda arvestatakse võimalikult paljudes riikides, välja arvatud erandjuhud.

Lõige 5

Väljastava ametiasutuse otsuse kohaselt väljastatakse dokument kehtivusega aasta või kaks aastat.

Lõige 6

1. Dokumendi kehtivuse pikendamine või uue dokumendi andmine on selle väljastanud ametiasutuse pädevuses, kuni dokumendi omanik ei ole seaduslikult asunud elama teisele territooriumile, vaid seaduslikult elab dokumendi andnud asutuse asukohariigis. Samadel asjaoludel annab uue dokumendi sama asutus, kes on andnud eelmise dokumendi.

2. Selleks volitatud diplomaatilisel või konsulaarasutusel on õigus oma valitsuse väljastatud reisidokumendi kehtivust pikendada kuni kuue kuu võrra.

3. Osalisriik arvestab võimalust pikendada reisidokumendi kehtivust ja anda uus dokument pagulasele, kes ei ela enam seaduslikult tema territooriumil, kuid kellel ei ole võimalust saada reisidokumenti oma seaduslikust asukohariigist.

Lõige 7

Osalisriik tunnustab konventsiooni artikli 28 kohaselt välja antud dokumentide kehtivust.

Lõige 8

Kui sihtkohariik on valmis pagulast riiki lubama ja selleks on vaja viisat, kannab selle riigi pädev ametiasutus viisa pagulase sellesse dokumenti, mis tal on.

Lõige 9

1. Osalisriik kohustub vormistama transiitviisa pagulasele, kellel on sihtkohariigi viisa.

2. Sellise viisa andmisest võidakse keelduda samal põhjusel, mis võib olla keeldumise alus mis tahes välismaalase puhul.

Lõige 10

Riigist lahkumise või transiit- või riiki sissesõidu viisa tasu ei tohi olla suurem kui välispassi viisa vormistamise madalaim tasu.

Lõige 11

Kui pagulane on seaduslikult asunud elama teise osalisriigi territooriumile, siis artiklis 28 ette nähtud dokumendi on kohustatud välja andma selle riigi ametiasutus, kuhu asumist on pagulasel õigus taotleda.

Lõige 12

Uue dokumendi väljastanud asutus võtab endise dokumendi oma valdusse ning tagastab selle väljaandjariigile, kui sellise nõude kohta on tehtud dokumendis märge; muul juhul dokument tühistatakse.

Lõige 13

1. Osalisriik kohustub võimaldama konventsiooni artikli 28 järgi tema väljastatud reisidokumendi valdajal naasta dokumendi kehtimise ajal tema territooriumile.

2. Eelmist punkti järgides võib osalisriik dokumendi valdajalt nõuda riigi territooriumilt väljumiseks või sinna naasmiseks vajalike formaalsuste täitmist.

3. Erijuhtudel või juhul, kui pagulase viibimine on tähtajaline, säilitab osalisriik õiguse dokumenti välja andes piiritleda pagulase naasmise aega, mis ei või olla lühem kui kolm kuud.

Lõige 14

Lisa sätted ei mõjuta osalisriigi territooriumile sissepääsu, sealtläbisõitu, seal elamist ja elu sisseseedmist ning sealtlahkumist reguleerivate õigusaktide kohaldamist, välja arvatud lõikes 13 ettenähtu.

Lõige 15

Dokumendi väljastamine ega sissekanded selles ei mõjuta ega määra dokumendi valdaja seisundit, eriti tema kodakondsust.

Lõige 16

Dokumendi väljastamine ei anna selle valdajale väljastajamaa diplomaatilise või konsulaarasutuse kaitset ega nimetatud asutustele õigust teda kaitsta.

LISA 3

31.jaanuari 1967.a. PAGULASSEISUNDI PROTOKOLL³¹

Protokolli osalisriigid, arvestades, et 28.juulil 1951.a. Genfis vastuvõetud pagulasseisundi konventsioonis (edaspidi konventsioon) on käsitletud ainult isikuid, kellest olid saanud pagulased enne 1.jaanuari 1951 toimunud sündmuste tagajärjel; arvestades, et konventsiooni vastuvõtmise järel tekkinud uusi olukordi ja pagulasi konventsioon ei puuduta; arvestades, et 1.jaanuari 1951.a. piirkuupäevale vaatamata on soovitatav anda kõigile konventsioonis määratletud pagulastele võrdne seisund, on kokku lep-
pinud alljärgnevas.

Artikkel 1. Üldsätted

1. Protokolli osalisriik kohaldab pagulastele konventsiooni artikleid 2-34 vastavalt järgmistele sätetele.

2. Protokolliis käsitatakse pagulasena isikut, kelle kohta kehtib konventsiooni artikli 1 määratlus artikli 1 jaotise A lõike 2 lauseosadeta *enne 1. jaanuari 1951.a. toimunud sündmuste tagajärjel ja nimetatud sündmuste tagajärjel*, välja arvatud käesoleva artikli lõike 3 kohaldamisse puutuv.

3. Osalisriik kohaldab protokolli geograafiliste piiranguteta. Kui konventsiooniosaline on deklareerinud, et ta lähtub konventsiooni artikli 1 jaotise B lõike 1 punkti a tõlgendusest, kui seda ei ole laiendatud artikli 1 jaotise B lõike 2 järgi, siis kehtib deklaratsioon protokolli kohta.

Artikkel 2. Osalisriigi ametiasutuste ja ÜRO koostöö

1. Protokolli osalisriik teeb koostööd ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ametiga või selle õigusjärglasega tema ülesannete täitmiseks, eriti aitab teda protokolli kohaldamise järelevalves.

31

RT II, 13.03.1997, 6, 26.

2. Et Ülemkomissari Ametil või tema õigusjärglasel oleks võimalik esitada ÜRO asutustele aruandeid, edastab käesoleva protokollis osalisriik Ülemkomissari Ametile kohaselt vormistatud teavet ja statistilisi andmeid järgmiste asjaolude kohta:

- a) pagulaste olukord;
- b) protokollis kohaldamine;
- c) pagulaste kohta kehtivad ja kehtestatavad õigusaktid.

Artikkel 3. Teave riigi õigusaktide kohta

Käesoleva protokollis osalisriik edastab protokollis kohaldamiseks antavad õigusaktid ÜRO peasekretärile.

Artikkel 4. Vaidluste lahendamine

Kui vaidlust ei õnnestunud lahendada teiste meetoditega, esitatakse protokollis tõlgendamisel või kohaldamisel käesoleva protokollis osalisriikide vahel tekkinud lahk aramus mis tahes vaidlusosalise nõudmisel Rahvusvahelise kohtu lahendada.

Artikkel 5. Ühinemine

Käesolev protokoll on ühinemiseks avatud konventsiooni osalisriikidele ning kõigile teistele ÜRO liikmesriikidele või allasutuste liikmetele või ÜRO Peaassambleelt ühinemiskutse saanutele. Ühinemine jõustub, kui ühinemisdokument on deponeeritud ÜRO peasekretäri juurde.

Artikkel 6. Föderatiivriigi klausel

Föderatiiv- ja mitteunitaarriigi kohta kehtivad järgmised sätted:

- a) föderaalne seadusandliku asutuse pädevusse kuuluvate ning käesoleva protokollis artikli 1 lõike 1 järgi kohaldatavate konventsiooni artiklite puhul on föderaalvalitsuse kohustused samad mitteföderatiivsel osalisriigil;
- b) föderatsiooni põhiseaduse järgi seadusandlusõigusega osariigi, provintsi või kantoni pädevusse kuuluvad ja protokollis artikli 1 lõike 1 järgi kohaldatavad konventsiooni artiklid esitab föderaalvalitsus koos asjakohaste soovistega esimesel võimalusel osariigi, provintsi või kantoni asjaomastele asutustele;
- c) kui mõni osalisriik ÜRO peasekretäri kaudu nõuab, esitab käesoleva protokollis föderaalne osalisriik seoses käesoleva konventsiooni mõne sättega aruande föderatsiooni ja selle koosseisu kuuluvate üksuste seaduste ja õiguspärase kohta näidates, mil määral seda sätet seaduslikul või muul viisil rakendatakse vastavalt protokollis artikli 1 lõikele 1.

Reisidokumendi näidis

Dokumendi formaat on ligikaudu 15x10 sentimeetrit.

Soovitav on trükkida dokument nii, et kustutused ja keemiliselt või muul moel tehtud muudatused oleksid hõlpsasti avastatavad ning et sõnad «28. juuli 1951. a. konventsioon» oleks väljaandva riigi keeles trükitud igale leheküljele.

(Dokumendi kaas)
REISIDOKUMENT
(28. juuli 1951. a. konventsioon)

Nr. . . .

(1)
REISIDOKUMENT
(28. juuli 1951. a. konventsioon)

Dokumendi kehtivus lõpeb,
kui seda ei ole pikendatud või uuendatud.

Perekonnanimi

Eesnimi (eesnimed)

Kaasasolevad lapsed

1. Dokument on väljastatud pagulase kodanikupassi asendava reisidokumendina, mida ei või käsitada selle valdaja kodakondsust määratlevana.

2. Dokumendi valdajal on õigus tagasi pöörduda
(märkida dokumendi väljastanud riigi nimi ja naasmiskuupäev) või enne seda päeva, kui dokumendis ei ole määratud muud tähtaega. (Tagasipöördumistähtaeg ei tohi olla lühem kui kolm kuud.)

3. Kui dokumendi valdaja taastab oma asukoha mõnes muus riigis, kes ei ole dokumenti välja andnud, peab ta uue asukohariigi ametiasutuselt taotlema uut dokumenti, kui ta soovib uuesti reisima minna. (Uue dokumendi väljastanud asutus võtab vana dokumendi enda valdusse ning tagastab selle väljastanud ametkonnale.)¹

(Dokument koosneb . . . leheküljest, välja arvatud kaas.)

¹ Sulgudes lause lisab riik soovi korral.

Artikkel 7. Reservatsioonid ja deklaratsioonid

1. Riik võib ühinedes teha reservatsioone käesoleva protokollis artikli 4 suhtes ning käesoleva protokollis artikli 1 alusel konventsiooni mis tahes artikli suhtes - välja arvatud konventsiooni artiklid 1,3 ja 4; artikkel 16 lõige 1 ning artikkel 33 tingimusel, et konventsioonid käsitletud pagulase kohta käesoleva artikli alusel tehtud reservatsioonid ei kehti.

2. Kui konventsiooni artikli 42 kohaseid konventsiooni osalisriigi tehtud reservatsioonid ei ole tagasi võetud, kehtivad need protokollijärgsete kohustuste puhul.

3. Selle artikli lõike 1 kohase reservatsiooni teinud riik võib selle ÜRO peasekretärile saadetava teatega igal ajal tühistada.

4. Käesoleva protokolliga ühineva konventsiooni osalisriigi deklaratsioonid, mis on esitatud konventsiooni artikli 40 lõigete 1 ja 2 alusel, kehtivad ka käesoleva protokollis kohta, kui osalisriik ei ole ühinedes teatanud ÜRO peasekretärile vastupidist. Konventsiooni artikli lõigete 2 ja 3 sätted ja artikli 44 lõike 3 sätted loetakse protokollis suhtes kehtivaks vajalike muudatustega (*mutatis mutandis*).

Artikkel 8. Jõustumine

1. Protokoll jõustub kuuenda ühinemisdokumendi deponeerimise päeval.

2. Pärast kuuenda ühinemisdokumendi deponeerimist protokolliga ühinenud riigi suhtes jõustub protokoll ühinemisdokumendi deponeerimise päeval.

Artikkel 9. Denonsseerimine

1. Osalisriik võib protokollis enda suhtes igal ajal denonsseerida ÜRO peasekretärile saadetava teatega.

2. Denonsseerimine jõustub kõnealuse osalisriigi suhtes ÜRO peasekretärile laekumisest ühe aasta pärast.

Artikkel 10. ÜRO peasekretäri teated

ÜRO peasekretär teeb artiklis 5 nimetatud riikidele teatavaks protokollis jõustumispäeva, ühinemised ja reservatsioonid ning reservatsioonide tühistamised ja denonsseerimised, ning ülaltooduga seotud deklaratsioonid ja teated.

Artikkel 11. Deponeerimine ÜRO sekretariaadi arhiivi

Protokollile on alla kirjutanud ÜRO peasekretär ja ÜRO Peaassamblee esimees. Protokollis hiina-, hispaania-, inglise-, prantsuse- ja venekeelne tekst on võrdsete autentsed, ning deponeeritakse ÜRO sekretariaadi arhiivi. Peasekretär edastab tõestatud koopia kõigile ÜRO liikmesriikidele ning teistele artiklis 5 viidatud riikidele.

LISA 4

28. JUULI 1951.A. PAGULASSEISUNDI KONVENTSIOONI
(jõustunud 22. aprillil 1954) JA

31.JAANUARI 1967.A. PAGULASSEISUNDI PROTOKOLLI
(jõustunud 4.oktoobril 1967)

OSALISRIIKIDE NIMEKIRI

(1.novembri 2007.a. seisuga – Toimetaja)

ÜRO 1951.a. konventsiooni osalisriikide arv	144
1967.a. protokollis osalisriikide arv	144
1951.a. konventsiooniga ja 1967.a. protokolliga ühinenud riikide arv	141
Ühe või mõlema aktiga ühinenud riikide arv	147

Ainult konventsiooniga on ühinenud

Madagaskar, Monaco ja Saint Kitts ja Nevis

Ainult protokolliga on ühinenud

Cabo Verde, Ameerika Ühendriigid ja Venezuela

Riigid

Afganistan	Belgia
Albaania	Belize
Angola	Benin
Antigua ja Barbuda	Boliivia
Alžeeria	Bosnia ja Hertsegoviina
Argentina	Botswana
Armeenia	Brasiilia
Austraalia	Bulgaaria
Austria	Burkina Faso
Aserbaidžaan	Burundi
Bahama	Kambodža
Valgevene	Kamerun

Kanada
Cabo Verde
Kesk-Aafrika Vabariik
Montenegro
Tšaad
Tšiili
Hiina
Kolumbia
Kongo
Kongo Demokraatlik Vabariik
Costa Rica
Cote d'Ivoire
Küpros
Horvaatia
Tšehhi Vabariik
Taani
Djibouti
Dominica
Dominikaani Vabariik
Ecuador
Egiptus
El Salvador
Ekvatoriaal-Guinea
Eesti
Etioopia
Fidži
Soome
Prantsusmaa
Gabon
Gambia
Gruusia
Saksamaa
Ghana
Kreeka
Guatemala
Guinea
Guinea-Bissau

Haiiti
Vatikan
Honduras
Ungari
Island
Iraani Islami Vabariik
Iirimaa
Iisrael
Itaalia
Jamaica
Jaapan
Kasahstan
Keenia
Kõrgõzstan
Korea Vabariik
Läti
Lesotho
Libeeria
Liechtenstein
Leedu
Luxembourg
Makedoonia, Endine Jugoslaavia Vabariik
Madagaskar
Malawi
Mali
Malta
Mauritania
Mehhiko
Moldaavia Vabariik
Monaco
Maroko
Mosambiik
Namiibia
Holland
Uus Meremaa
Nicaragua
Niger

Nigeeria	Sudaan
Norra	Suriname
Panama	Svaasimaa
Paapua Uus Guinea	Rootsi
Paraguay	Šveits
Peruu	Tadžikistan
Filipiinid	Tansaania Ühinenud Vabariik
Poola	Timor-Leste
Portugal	Togo
Rumeenia	Trinidad ja Tobago
Rwanda	Tuneesia
Saint Kitts ja Nevis	Türgi
Saint Vincent ja Grenadiinid	Turkmeenia
Samoa	Tuvalu
Sao Tome ja Principe	Uganda
Senegal	Ukraina
Serbia	Suurbritannia
Seišellid	Põhja-lirimaa
Sierra Leone	Ameerika Ühendriigid
Slovakkia	Uruguay
Sloveenia	Vene Föderatsioon
Saalomoni Saared	Venezuela
Somaalia	Sambia
Lõuna Aafrika	Zimbabwe
Hispaania	

LISA 5

VÄLJAVÕTE RAHVUSVAHELISE SÕJATRIBUNALI HARTAST³²

Artikkel 6

Artiklis 1 nimetatud kokkuleppe alusel Euroopa teljeriikide suuremate sõjakurja-tegijate üle kohtumõistmiseks ning nende karistamiseks asutatud tribunalil on õigus mõista kohut isikute üle ja karistada neid, kes Euroopa teljeriikide huvides tegutsedes on kas individuaalselt või organisatsioonide liikmetena pannud toime järgmisesse loetelusse kuuluvaid kuritegusid.

Loetletud teod kui kuriteod kuuluvad tribunalil pädevusse ning nende eest on ette nähtud isikuvastutus:

a) rahuvastased kuriteod: agressioonisõja või rahvusvahelisi lepinguid, kokkuleppeid või lubadusi rikkuva sõja kavandamine, ettevalmistamine, alustamine ja pidamine, samuti osalemine sõjaplaanis või –vandenõus;

b) sõjakuriteod: sõjaseaduste ja –tavade rikkumine, nagu okupeeritud territooriumi tsiviilelanike hävitamine, julm kohtlemine või sunnitööle või muul eesmärgil küüditamine; sõjavangide või merel viibivate isikute hävitamine, ühiskondliku või eromandi riisumine, linnade ja külade kuritahtlik hävitamine või rüüstamine sõjalise vajaduseta. Loetelu ei ole ammendav;

c) inimsusevastased kuriteod: tsiviilelanike hävitamine, orjastamine ja küüditamine ning muud enne sõda või sõja ajal toimepandud ebainimlikud teod, samuti tribunalil pädevusse kuuluvat kuritegu toime pannes või sellega seoses isiku tagakiusamine poliitilistel või rassi- või usupõhjustel, olenemata sellest, kas sellega rikutakse asjomase riigi seadusi.

Eespool nimetatud kuritegude toimepanemiseks plaani või vandenõu väljatöötamise või elluviimise juhid, organisaatorid, kihutajad ja kaasosalised vastutavad kõigi tegude eest, mille on plaani ellu viies pannud toime kes tahes neist.

32 Nürnbergi tribunalil harta otsus: ajalugu ja analüüs. Lisa II ÜRO Peaassamblee rahvusvahelise õiguse komisjon, 1949 (A/CN.4/5, 3.märts 1949).

LISA 6

1951.A. KONVENTSIOONI ARTIKLI 1 JAOTISE F PUNKTIGA a SEOTUD RAHVUSVAHELISED ÕIGUSAKTID

Põhilised rahvusvahelised aktid, millele viitab 1951.a. konventsiooni artikli 1 jaotise F punkt a on järgmised:

1. 8.augusti 1945.a. Londoni kokkulepe ja Rahvusvahelise Sõjatribunali harta.
2. Saksamaa Kontrollikomitee 20.detsembri 1945.a. seadus nr 10 sõjakuritegudes ning rahu-ja inimsusevastastes kuritegudes süüdi olevate isikute karistamiseks.
3. ÜRO Peaassamblee 13.veebruari 1946.a. resolutsioon 3 (1) ja 11.detsembri 1946.a. resolutsioon 95 (1), mis seadustavad sõjakuriteo ja inimsusevastase kuriteo mõiste, nagu need on määratletud Rahvusvahelise Sõjatribunali 8.augusti 1945.a. hartas.
4. 1948.a. konventsioon genotsiidikuriteo ärahoidmise ja selle kuriteo toimepanemise eest karistamise kohta, artikkel 3 (jõustunud 12.jaanuaril 1951).
5. 1968.a. konventsioon seadusega ette nähtud piirangute kohaldamata jätmiseks sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude puhul (jõustunud 11. novembril 1970).
6. 12. augusti 1949.a. Genfi konventsioonid sõjaohvrite kaitseks (haavatute ja haigete kaitse konventsioon, artikkel 50; haavatute, haigete ja merehädaliste kaitse konventsioon, artikkel 51; sõjavangide kohtlemise konventsioon, artikkel 130; tsiviilelanike kaitse konventsioon, artikkel 147).
7. Lisaprotokoll Genfi 12. augusti 1949.a. konventsioonile rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitseks (artikkel 85 protokollrikkumisega kaasnevate karistuste kohta).

